

Možnosti prevence zadlužování jedinců ve společnosti

Lucie Elísková

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Elísková**

Osobní číslo: **H138020**

Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Možnosti prevence zadlužování jedinců ve společnosti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 20/2016, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na teoretické vymezení problematiky v oblasti:

- prevence-definice a typologie obecně;
- zadlužování jako problém jedince; věřitel a dlužník;
- příčiny a dopady zadlužení jedince; vybrané druhy úvěrových produktů.

V praktické části budou pomocí kvalitativní strategie zjišťovány, analyzovány a popisovány zkušenosti jedinců s dluhy.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

JAKEŠ, P. Finanční gramotnost pro první stupeň základní školy. Praha: Fortuna, 46 s., 2011.

JANDA, J. Jak žít šťastně na dluh. Praha: Grada, 176 s., 2013.

KRAUS, B. Sociální patologie. Hradec Králové: Gaudeamus, 325 s., 2010.

KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 215 s., 2014.

NAVRÁTILOVÁ, P. Finanční gramotnost. Kralice na Hané: Computer Media, 184 s., 2013.

ONDŘEJ, J. Zadlužení-fenomén současnosti. Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií, 270 s., 2012.

Zákon č.145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Silvia Neslušanová, PhD.

Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

26. října 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. listopadu 2016

Ve Zlíně dne 26. října 2016

doc. Ing. Arnežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

16. 11. 2016

.....
podpis diplomanta

ABSTRAKT

Bakalářská práce s názvem Možnosti prevence zadlužování jedinců ve společnosti se zabývá problematikou zadlužování jedinců a prevencí zadlužování jedinců ve společnosti. Zadlužování je v současné době velice závažný sociální problém, který má negativní dopad na člověka. V teoretické části jsou popsány vybrané druhy úvěrových smluv a úvěrových společností, uvedeny nejčastější příčiny a dopady zadlužování se zřetelem na rizikové skupiny zadlužených jedinců a prevenci zadlužování jedinců ve společnosti ze sociálně pedagogického pohledu. Praktická část obsahuje kvalitativní výzkum, který je zaměřen na zkušenosti zadlužených jedinců s řešením dluhu.

Klíčová slova: zadlužování, úvěrová smlouva, dlužník, věřitel, banka, finanční prostředky, prevence zadlužování.

ABSTRACT

This thesis called Options for preventing indebtedness of individuals deals with the issue of indebtedness of individuals and prevention of indebtedness of individuals in society. Currently, indebtedness is a very serious social problem, which has a negative impact on humans. Selected types of credit agreements and loan companies are described in the theoretical part. In the theoretical part are describes selected types of credit agreements and loan companies, the most frequent causes and effects of indebtedness with respect to the risk group of indebted individuals and prevent indebtedness of individuals in the society of the educational perspective. The practical part includes qualitative research, which focuses on the experience of indebted individuals with solving the debt.

Keywords: indebtedness, credit agreement, debtor, creditor, bank, funds, prevention debt.

Ráda bych poděkovala Mgr. Silvii Neslušanové, PhD., za cenné a odborné připomínky a rady při psaní této práce a její vstřícnost a podporu při konzultacích.

Zároveň chci poděkovat svému příteli Mgr. Michalu Navrátilovi, své rodině a přátelům za podporu, toleranci a trpělivost po dobu mého studia a zpracování bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Možnosti prevence zadlužování jedinců ve společnosti*“ zpracovala samostatně, s použitím zdrojů uvedených v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně dne

Lucie Elísková

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 ZADLUŽOVÁNÍ JAKO PROBLÉM SPOLEČNOSTI I JEDINCE	10
1.1 ÚVĚROVÉ SPOLEČNOSTI A ÚVĚROVÉ PRODUKTY	10
1.1.1 Úvěrové společnosti	11
1.1.2 Úvěrové produkty.....	15
1.1.3 Problémy úvěrových společností se splácením úvěrů a jejich řešení	18
1.1.4 Zonky	19
1.2 PŘÍČINY ZADLUŽOVÁNÍ JEDINCE	20
1.3 DOPADY ZADLUŽENÍ NA JEDINCE	22
1.3.1 Sociální dopady zadlužení na jedince	22
1.3.2 Psychologické dopady zadlužení na jedince	23
1.3.3 Ekonomické dopady zadlužení na jedince	25
1.4 ZADLUŽOVÁNÍM NEJČASTĚJI OHROŽENÉ SKUPINY POPULACE.....	28
2 PREVENCE ZADLUŽOVÁNÍ JEDINCE	34
2.1 PROBLEMATIKA PREVENCE A JEJÍ TYPOLOGIE V ČESKÉ REPUBLICE.....	34
2.2 PREVENCE ZADLUŽOVÁNÍ/ZADLUŽENÍ U JEDINCŮ	36
2.2.1 Finanční gramotnost.....	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	39
3 ZKUŠENOST ZADLUŽENÉHO JEDINCE S ŘEŠENÍM DLUHU	40
3.1 METODOLOGIE VÝZKUMU	40
3.1.1 Hlavní výzkumný cíl a výzkumná otázka	40
3.1.2 Výzkumný soubor	40
3.1.3 Etická stránka výzkumu	41
3.1.4 Strategie výzkumu a metoda sběru výzkumných dat.....	41
3.1.5 Rozbor výzkumných dat a technika popisu výsledků výzkumu	42
3.1.6 Postup výzkumného bádání.....	42
3.2 POPIS VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÝCH ZJIŠTĚNÍ, DISKUZE A DOPORUČENÍ DO PRAXE	44
3.2.1 Důvod uzavření první úvěrové smlouvy	44
3.2.2 Pokračování v zadlužování	44
3.2.3 Zatajování dluhů před rodinou a známými	45
3.2.4 Vlastní pocity při zadlužování	46
3.2.5 Omezení životního standartu.....	46
3.2.6 Vliv zadlužení na vztahy	47
3.2.7 Řešení a vyřešení problému	48
3.2.8 Doporučení informantek pro ty, kteří o půjčce uvažují	49
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	59
SEZNAM TABULEK	60
SEZNAM PŘÍLOH	61

ÚVOD

„Jedna z věcí, jež se v posledních stoletích namáhal lidský duch nalézt, je tajemství, jak dlužit více, než máme, a žít si při tom, jako bychom byli bez dluhů“
(Voltaire, 2016, odst. 1).

Možnosti prevence zadlužování jedinců ve společnosti, jakožto téma mé bakalářské práce jsem si zvolila z důvodu, že již více než pět let pracuji v úvěrové společnosti, a tudíž je mi problematika zadlužování docela blízká. V zadlužování, které je v nynější době velice diskutovaným tématem v nejrůznějších druzích médií, shledávám velice závažný problém současné populace, zejména z důvodu jeho negativních dopadů na život člověka. Proto bych se ve své práci chtěla mimo jiné zabývat možnostmi prevence zadlužování, které budou popsány v druhé kapitole.

Ve svém zaměstnání se nejvíce setkávám se spotřebitelskými úvěry, kterými se budu zabývat v kapitole první, jejímž obsahem budou úvěrové produkty a úvěrové společnosti. Spotřebitelské úvěry jsou dle mého názoru v poslední době jedním z nejrozšířenějších druhů úvěrů. Z osobní zkušenosti mohu říci, že jejich největší nárůst je vždy v období Vánoc a letních prázdnin. Myslím si, že mnohdy lidé uzavírají úvěry na zbytečnosti, které k životu nutně nepotřebují, jako například nejnovější druh kávovaru, permanentky na hokejové zápasy a podobně. Na druhé straně, pokud se člověku například porouchá lednice nebo pračka a jeho finanční situace mu nedovoluje zaplatit celou částku za pořízení nového spotřebiče, věřím, že uzavření úvěrové smlouvy zde má svůj smysl.

Je ale opravdu nutné, aby lidé uzavírali úvěrové smlouvy, především na spotřebitelské úvěry, v takovém množství? Není výhodnější si raději spořit a vytouženou „věc“ si pořídit až po naspoření potřebné částky? Například v rovině spotřebitelských úvěrů na menší částku by bylo namístě o tom zapřemýšlet, zda nebude lepší si potřebnou částku raději naspořit. Co ale u takových hypotečních úvěrů, kde si „průměrný“ jedinec zřejmě těžko našetří potřebnou částku? Jak omezit riziko následných problémů se splácením dluhu?

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ZADLUŽOVÁNÍ JAKO PROBLÉM SPOLEČNOSTI I JEDINCE

Zadlužování, jakožto jeden z největších sociálních problémů, můžeme nazývat jakýmsi fenoménem současné společnosti. Dluhy se stávají běžnou součástí života lidí, kteří nepovažují dluh za nic špatného. Zároveň také narůstá touha po vlastním bydlení a po zvýšení životní úrovně, což celé dohromady souvisí s nárůstem zadlužení českých domácností za poslední desetiletí (Ondřej, 2012, s. 15). V rozhovoru pro Hypoindex JUDr. Ondřej Načeradský (2016, odst. 4) uvádí: „*Dříve platilo, že když člověk něco chce, měl by si na to ušetřit, dnes se však pod vlivem reklamy a zaměření na okamžitou spotřebu posouvá tato norma u řady lidí k tomu, že když něco chtějí, tak si na to mají jít někam půjčit.*“

Zadlužování je dle Opletalové s Kvintovou (2014, s. 13) situace, kdy příjmy jedince nepostačují ke krytí výdajů a jedinec si tedy potřebné zdroje půjčuje ve formě úvěrů od úvěrových společností. Zadlužování souvisí s neschopností splácet dluhy. Fialová s Fialou (2011, In Opletalová, Kvintová, 2014, s. 12) na dluh pohlíží jako na „*břemeno, které vzniká dlužníku přijetím úvěru, ať v peněžní nebo věcné formě*“. Dluh je dle Jakeše a kol. (2011, s. 40) peněžní závazek, neboli vypůjčené peníze navýšené o úrok, který je povinen dlužník vrátit věřiteli. Dluhy mohou mít dle Novákové se Sobotkou (2011, s. 55) různé podoby, například jde o dluhy plynoucí z neplacení výživného, pokuty při dopravních přestupcích, nebo třeba náhrady škod, nebo také dluhy spojené s bydlením.

1.1 Úvěrové společnosti a úvěrové produkty

*„Nic nepůjčuj a nic si nikde nedluž! Kdo půjčí, přítele
i půjčku ztratí, a dluhem vytloukáš jen klínem klín“*

(William Shakespeare, 2016, odst. 4).

Variant, kde si může spotřebitel zřídit úvěr (úvěrový produkt) je hned několik. Přes registrované bankovní a nebankovní společnosti, až k subjektům, které nejsou registrovány nebo mnohdy nemají ani oprávnění. Já jsem si pro svou práci zvolila právě registrované bankovní a nebankovní společnosti, zejména kvůli lepší dostupnosti dat o těchto institucích, oproti ostatním subjektům. V podkapitole o úvěrových společnostech se

v rámci bankovních společností zmíním i o České národní bance (dále jen „ČNB“) jakožto nejdůležitějším subjektu na finančním trhu.

Janda (2013, s. 20-21) rozlišuje dle základního hlediska úvěrové produkty na malé a velké. Mezi velké patří například hypoteční a leasingové úvěry, u kterých je splnění podmínek pro jejich získání náročnější než u malých úvěrů, kterými jsou například spotřebitelské úvěry. Ačkoliv se to na první pohled nemusí zdát, bývají malé úvěry zákeřnější a více nebezpečné než ty větší. Zejména z důvodu, že žadatel o malý úvěr není finančními institucemi tolik prověřován pro splnění podmínek a některé úvěrové společnosti dokonce ani nenahlížíjí do registru dlužníků. Dle těchto informací můžeme zjednodušeně říci, že u úvěru ve výši sto tisíc korun může být riziko zadlužení vyšší než u úvěru na milion korun.

V rámci úvěrového produktu je vždy uzavřena nějaká úvěrová smlouva, která je určitou formou poskytnutí peněz nebo zboží věřitelem dlužníkovi pod podmínkou jejich vrácení v dohodnutém termínu a zaplacení úroků. Úrok je dle Běhounka (2000, s. 8) úplata ve formě peněz za poskytnutí peněžních prostředků. Úroková sazba se nejčastěji vyjadřuje v procentech za určité časové období, nejčastěji za rok.

1.1.1 Úvěrové společnosti

Úvěrové společnosti dělíme dle typu poskytovatele úvěru na bankovní společnosti a nebankovní společnosti.

Bankovní společnosti

Pokud jde o bankovní společnosti poskytující spotřebitelům půjčky, jsou jimi banky. Banky jsou dle Meluzína se Zemanem (2014, s. 14) instituce, které přijímají v neomezené míře vklady v podobě finančních prostředků, a to od obyvatel, obchodních společností a subjektů z veřejného sektoru, kdy následně tyto vklady poskytují výše uvedeným subjektům jako půjčky a úvěry. Dle ČNB (Bankovní statistika, 2016, odst. 4) „v lednu 2016 v ČR působilo celkem 44 bank a poboček zahraničních bank (bez ČNB).“

K tomu, aby nějaký subjekt mohl působit v České republice (dále jen „ČR“) jako bankovní společnost, musí splnit několik velmi striktních podmínek, které jsou upraveny zákonem o bankách (Zákon č. 21/1992 Sb., § 4). Tou první je právní forma bankovního subjektu,

který musí být akciovou společností sídlící v ČR. Další, avšak o to důležitější podmínkou je získání licence od ČNB, kdy si bankovní společnost musí projít zdlouhavým a náročným procesem, který v tom lepším případě pro banku vyústí v konečné udělení licence od ČNB. Podmínka, která však nepřímo vyplývá z procesu udělení licence, je požadavek na nejnížší výši základního kapitálu bankovní společnosti ve výši 500 000 000 Kč, kdy minimálně v této částce musí být tvořen peněžitými vklady. Následně po udělení licence je banka oprávněna užívat v názvu slovo banka nebo spořitelna. Vyjma přijímání vkladů a poskytování úvěrů většinou vykonávají banky další činnosti jako např. platební styk a zúčtování, otevírání akreditivů, obstarávání inkasa, finanční leasing neboli finanční pronájem, avšak musí mít vykonávání těchto činností povolené v licenci.

Z údajů ČNB (Bankovní statistika, 2016, odst. 2) vyplývá, že v lednu roku 2016 dosáhl objem bankovních úvěrů poskytnutých domácnostem v ČR výše 1 321 mld. Kč. Objemově největší položku představovaly úvěry na bydlení a to konkrétně 971 mld. Kč, což je 74 % z celkového objemu úvěrů. Dynamika bankovních úvěrů se v posledních letech zpomalila, meziměsíčně poklesly jejich objemy o 0,2 %. V lednu 2016 byl podíl úvěrů se selháním, neboli nesplácených úvěrů, 4 %. V květnu roku 2013 byl tento podíl 5,3 % a od té doby dochází k jejich mírnému trvalému poklesu.

Banka uzavírá s klientem smlouvu o poskytnutí úvěru na základě návrhu na poskytnutí úvěru, který vypracuje úvěrový pracovník a následně musí být schválen úvěrovou komisí. Po schválení smlouvy dochází k podpisu smlouvy a následnému uvolnění čerpání částky úvěru ve sjednaném termínu (Šenkýřová, 2010, s. 221).

Česká národní banka

Působení bank na finančním trhu, tj. i při půjčování finančních prostředků občanům, však nemůže zůstat bez dohledu a kontroly nadřazeného subjektu, kterým je ČNB, zřízená základním zákonem České republiky, a to konkrétně hlavou šestou, čl. 98 zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky, ve znění pozdějších předpisů. ČNB je centrální (ústřední) bankou, která dohlíží nad finančním trhem, je také oprávněným subjektem k řešení krizí na finančním trhu. Jedná se o právnickou osobu zřízenou podle veřejného práva sídlící v Praze (O ČNB, 2016, odst. 1).

Péče o cenovou stabilitu, neboli o nízkoinflační prostředí v ekonomice, je hlavní činností ČNB, která dále pečuje o bezpečné fungování finančního systému v ČR, identifikuje rizika

ohrožení jeho stability a přispívá k jeho odolnosti. Mezi kompetence ČNB patří určování měnové politiky, vydávání bankovek a mincí, řízení a dohlížení na platební styk, peněžní oběh a zúčtování bank. Pod její dohled spadá bankovní sektor, pojišťovnictví, penzijní připojištění, kapitálový trh, družstevní záložny, instituce elektronických peněz a směnárny. Jakožto ústřední banka poskytuje bankovní služby jak státu, tak i veřejnému sektoru a vede účty organizacím a osobám, které jsou napojeny na státní rozpočet (tamtéž, odst. 4-5).

Od léta roku 2012 provádí ČNB šetření úvěrových podmínek bank, které umožňuje získat cenné informace o vývoji na bankovním úvěrovém trhu. Informace získává pomocí strukturovaného dotazníku od reprezentativního vzorku bank, které působí na českém úvěrovém trhu. Dotazník je zaměřen jak na nabídku úvěrů, tak na poptávku po úvěrech a vyhodnocuje nejvýznamnější faktory, které stojí za změnami nabídky či poptávky. Výsledky šetření zachycují názory bank na změnu nabídky úvěrů prostřednictvím úvěrových standardů a podmínek při schvalovacím procesu a na změnu poptávky po úvěrech u domácností. Z výsledků za druhé čtvrtletí roku 2016 vyplývá, že se oproti čtvrtletí předcházejícímu úvěrové standarty při schvalování úvěrů na bydlení nezměnily, ale dále vzrostla poptávka domácností po úvěrech na bydlení, která je zapříčiněna oživením na trhu nemovitostí v podmínkách stále nízkých úrokových sazeb a rostoucí spotřebitelskou důvěrou. Bankovní trh pro třetí čtvrtletí roku 2016 očekává zpřísnění úvěrových standardů u úvěrů na bydlení, zatímco u spotřebitelských úvěrů očekává uvolnění úvěrových standardů. Dále bankovní trh očekává růst poptávky po úvěrech (Šetření úvěrových podmínek, 2016, odst. 2).

Nebankovní společnosti

Smrčka (2010, s. 446) uvádí, že na finančním trhu existují vedle bankovních společností i nebankovní úvěrové společnosti, které poskytují půjčky a nabízejí různé produkty. Nebankovní úvěry mohou mít různé parametry, společnost může či nemusí po klientovi požadovat potvrzení o výši příjmu, provádět kontrolu v registru dlužníků, nebo požadovat ručitele či zástavu majetkem. Liší se i ve výši úroků, délce splácení, nebo třeba v nabídce pojištění. Nevýhoda nebankovních společností spočívá v tom, že mají mnohdy vyšší úrokovou sazbu než společnosti bankovní. Na druhou stranu ale dokáží pružněji reagovat na dílčí požadavky a poskytují relativně velký prostor pro jednání, domluvu a hledání

řešení opravdu na míru, protože se oproti bankám nemusejí neustále držet svých norem a zadaných produktů.

Nebankovní společnosti rozlišuje Smrčka (tamtéž, 2010) na dva druhy. Prvním jsou nebankovní společnosti, které většinou dodržují etický kodex a snaží se jednat v souladu s dobrými mravy. Takové společnosti poskytují úvěry za nepatrně vyšší úrok než banky a nejsou pro spotřebitele velkou hrozbou. Do této skupiny spadají spíše větší nebankovní společnosti, které si spotřebitelé volí zejména z důvodu, že jim banka úvěr zamítne, protože nesplňují určité podmínky jí stanovené.

Druhým jsou nebankovní společnosti, jejichž jednání je daleko za hranicemi dobrých mravů a tím mohou ohrožovat spotřebitele. S takovým jednáním se většinou setkáváme u menších, méně známých nebankovních společnostech, které často zneužívají špatné finanční situace domácností a dostávají je tak ještě do větších problémů, mnohdy i do kruhu soustavného zadlužování. Děje se tak především kvůli nepřiměřeně vysokým poplatkům za poskytnutí peněžních prostředků a úrokům, které mnohdy hraničí s lichvou, na kterou trestní zákoník (Zákon č. 40/2009 Sb., § 218) pohlíží jako na situaci, kdy někdo *„zneužívá něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru.“*

Poskytovatelů nebankovních úvěrových služeb a jejich zprostředkovatelů je dle údajů Ministerstva průmyslu a obchodu (dále jen „MPO“) přes 50 000. Proto se Ministerstvo financí (dále jen „MF“) rozhodlo pro novelu zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, jejímž cílem má být zpřísnění vstupu do odvětví poskytování spotřebitelských úvěrů a eliminace velkého počtu poskytovatelů na řádově stovky až tisíce subjektů. Nový zákon umožní splacení celého úvěru nebo jeho části bez sankcí, sníží sankce za pozdní splacení, zvýší odpovědnost poskytovatelů úvěrů, či posílí postavení spotřebitelů na finančním trhu. Účinnosti nový zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru nabude 1. prosince 2016 (Zákon o spotřebitelském, 2016, odst. 1).

1.1.2 Úvěrové produkty

Úvěrových produktů existuje v ČR několik druhů. Nejznámějšími druhy úvěrů jsou: spotřebitelský úvěr, leasingový úvěr a hypoteční úvěr.

Spotřebitelský úvěr

Dle zákona o spotřebitelském úvěru (Zákon č. 145/2010 Sb., § 1) se spotřebitelským úvěrem rozumí „*odložená platba, půjčka, úvěr nebo jiná obdobná finanční služba poskytovaná nebo přislíbená spotřebiteli věřitelem, nebo zprostředkovatelem.*“ Dle Dohnala (2011, s. 19) jde o smlouvu mezi spotřebitelem a věřitelem, případně zprostředkovatelem. Spotřebitelem se rozumí fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své podnikatelské činnosti. Věřitelem se rozumí osoba nabízející nebo poskytující spotřebitelský úvěr v rámci své podnikatelské činnosti. Zprostředkovatelem se rozumí osoba, která není věřitelem a která v rámci své podnikatelské činnosti nabízí za odměnu spotřebiteli možnost uzavřít s věřitelem smlouvu, nebo mu pomáhá tuto smlouvu uzavřít. Ze smlouvy o úvěru vzniká věřiteli povinnost poskytnout spotřebiteli v jeho prospěch peněžní prostředky a spotřebiteli vzniká právo úvěr čerpat a povinnost poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky.

Spotřebitel je dle zákona o spotřebitelském úvěru (Zákon č. 145/2010 Sb., § 11) oprávněn od smlouvy odstoupit bez uvedení důvodů ve lhůtě 14 dnů ode dne uzavření smlouvy. Spotřebitel je také oprávněn, kdykoliv v průběhu trvání smlouvy, úvěr zcela nebo částečně splatit. V takovém případě má spotřebitel právo na snížení celkových nákladů o úroky a další poplatky, které by byl povinen zaplatit v případě, že by k celkovému nebo částečnému splacení nedošlo. Zároveň věřitel má právo na náhradu nákladů, které mu vznikly v souvislosti s předčasným splacením.

Janda (2013, s. 63-64) uvádí, že pro většinu lidí bývají spotřebitelské úvěry nejjednodušším způsobem, jak se co nejrychleji dostat k vytouženému zboží nebo penězům. Bohužel zároveň jsou i nejjednodušším způsobem, jak se dostat do dluhové pasti, protože málokdo zůstane u jednoho úvěru a právě naopak uzavírá další a další úvěry. Výše spotřebitelského úvěru může začínat na částce jednoho tisíce korun a končit na částce okolo jednoho milionu korun. Doba splácení bývá standardně v letech, u menších částek může být splácení i v rádech měsíců.

V současné době dle Jandy (tamtéž, 2013) většina bank a nebankovních společností umožňuje klientům, kteří se dostanou v průběhu splácení do svízelné finanční situace, odklad nebo snížení splátek. Zde je potřeba myslet na to, že odkladem nebo snížením splátek se prodlouží doba splácení a zvýší se i přeplatky na úrocích, což si málokterý klient uvědomuje a proto zde vyvstává otázka, zda se odklad nebo snížení splátek vyplatí.

Ke spotřebitelským úvěrům lze dle Jandy (tamtéž, 2013) sjednat i pojištění pro případ, že klient nebude schopen hradit splátky z důvodu ztráty zaměstnání, úrazu, nemoci nebo smrti. Avšak ne každé pojištění je vhodné, neboť často obsahuje velké množství výluk a klient tak na pojistné plnění mnohdy ani nemá nárok, proto je vhodné si před uzavřením pojištění důkladně přečíst pojistné podmínky.

Dalším důležitým parametrem dle Jandy (tamtéž, 2013), kterému je potřeba věnovat pozornost před podepsáním úvěrové smlouvy, je výše roční procentní sazby nákladů (dále jen „*RPSN*“) a výše poplatku za předčasné splacení nebo za mimořádnou splátku. Mnohdy může být spotřebitelský úvěr pro nákup vozu výhodnější než leasing, zejména kvůli nižší úrokové sazbě a také kvůli skutečnosti, že pořizovaný vůz je okamžitě ve vašem vlastnictví a nikoliv ve vlastnictví třetí osoby.

Leasingový úvěr

V právních předpisech neexistuje konkrétní vymezení leasingových smluv, jelikož se jedná o inominátní smlouvu neboli nepojmenovanou smlouvu. Při uzavírání leasingových smluv se vychází z nájemních smluv, avšak je potřeba brát na zřetel určité rozdíly mezi leasingovou a nájemní smlouvou (Úprava leasingu, 2016, odst. 1-3).

Leasing je dle Jandy (2013, s. 75-76) smluvní dohoda mezi dlužníkem (nájemcem) a leasingovou společností, kdy věc, na kterou je smlouva uzavřena, je v majetku leasingové společnosti a do vlastnictví dlužníka přechází až po splacení smlouvy, což neplatí pro operativní leasing, který bude popsán níže. Z leasingového úvěru je možno kromě automobilů financovat také motocykly, nákladní a užitkové automobily. Nicméně oblíbeným předmětem financování jsou také stroje, zařízení nebo nemovitosti. Při sjednání leasingu ručí dlužník akontací, nebo může ručit třetí osoba. Akontace se uvádí vždy v procentech (nejčastěji 10 %) z ceny pořizovaného majetku a znamená první navýšenou splátku.

V ČR existují dva druhy leasingu: operativní a finanční. Účelem operativního leasingu je dočasné používání předmětu nájemcem bez přenosu většiny rizik a užitků spojených s vlastnictvím předmětu a bez nároku na možný přechod vlastnictví předmětu na nájemce. Délka leasingu se většinou pohybuje od 24 do 60 měsíců, avšak může být poskytován i na kratší dobu. U operativního leasingu je vozidlo využíváno po dobu dohodnutou ve smlouvě nebo na smluvně dohodnutý počet kilometrů. Druhým typem je leasing finanční, jehož účelem je dlouhodobé užívání předmětu s přenosem části nebo i všech rizik a užitků spojených s vlastnictvím předmětu na nájemce. Nájemce má u finančního leasingu právo na převod vlastnictví předmětu na jeho osobu (Charakteristika leasingu, 2016, odst. 1-5).

Hypoteční úvěr

Hypoteční úvěr je dle Zákona o dluhopisech (Zákon č. 190/2004 Sb., § 28) „*úvěr, jehož splacení včetně příslušenství je zajištěno zástavním právem k nemovité věci, když pohledávka z úvěru nepřevyšuje dvojnásobek zástavní hodnoty zastavené nemovité věci.*“ Nemovité věci definuje občanský zákoník (Zákon č. 89/2012 Sb., § 498) jako „*pozemky a podzemní stavby se samostatným účelovým určením, jakož i věcná práva k nim, a práva, která za nemovité věci prohlásí zákon.*“ Hypoteční úvěr může uzavřít fyzická i právnická osoba.

Hypoteční úvěry spadají do kategorie úvěrů na bydlení, kam dále spadají úvěry ze stavebního spoření, spotřebitelské úvěry na nemovitosti a úvěry na obytné nemovitosti k podnikatelským účelům. Hypoteční úvěry tvoří převážnou část úvěrů na bydlení, a to přibližně 70 %. Od roku 2014 je možné celkový objem hypotečních úvěrů očistit o refixované a refinancované úvěry. Refixované úvěry jsou takové, u nichž dochází ke sjednání nové výše úrokové sazby pouze na doposud nesplacenou část úvěru u původní banky dlužníka. U refinancovaných úvěrů dochází ke stejnému procesu jako u refixovaných, ale u jiné banky než byla ta původní. To znamená, že dříve měly údaje o objemech nových hypotečních úvěrů omezenou vypovídající schopnost, protože zahrnovaly refixované a refinancované úvěry. V roce 2014 tak činil podíl zcela nových hypotečních úvěrů okolo 40 % (Zpráva o finanční, 2016, s. 34).

V roce 2015 bylo sjednáno rekordních 104 639 hypotečních úvěrů o celkovém objemu 190,42 miliard korun. Na těchto rekordních číslech se podílela především nízká úroková sazba, která činila v průměru 2,14 %. Nejnižší úroková sazba a zároveň nejvyšší počty

a objemy byly zaznamenány v červnu, kdy úroková sazba klesla na 2,047 %, a bylo sjednáno 10 794 úvěrů o celkovém objemu 19,747 miliard korun. Těmto číslům zřejmě napomohl i fakt, že se odborníci domnívali, že sazby ke konci roku vzrostou. Tato prognóza se nakonec ale nepotvrdila a úroková sazba se stále drží u dna. Za vysokým počtem a objemem sjednaných hypoték stojí i fakt, že stále více lidí si ke své nemovitosti pořizuje další byt za účelem pronájmu. Zajímavostí minulého roku byla i průměrná výše hypotečního úvěru, která činila 1 913 396 korun, jedná se o druhou nejvyšší půjčovanou částku od roku 2003 (Hypotéky v roce, 2016, odst. 1-7).

Sutton (2010, s. 22) rozlišuje hypoteční úvěry na účelové a neúčelové:

- *účelové hypoteční úvěry* - poskytnutí účelového hypotečního úvěru je podmíněno doložením účelu čerpání, který musí bezpodmínečně souviset s bydlením. Do účelu čerpání můžeme kromě koupě, výstavby, rekonstrukce nebo modernizace bytu, domu nebo chalupy, zahrnout také vypořádání dědictví nebo společného jmění manželů. Tento typ hypotečního úvěru je pro banky bezpečný, neboť téměř ve všech případech je zaručena návratnost investice,
- *neúčelové hypoteční úvěry* - neúčelové hypoteční úvěry neboli americké hypotéky tedy logicky nepožadují doložení účelu čerpání a lze je využít prakticky na cokoliv, což souvisí s jejich vyšší úrokovou sazbou (Na co všechno, 2009, odst. 2-5).

1.1.3 Problémy úvěrových společností se splácením úvěrů a jejich řešení

Ať už si jedinec zvolí jakýkoliv druh úvěrového produktu, je důležité, aby byl schopen včas splácet stanovenou splátku. Avšak může nastat situace, kdy jedinec není schopen či ochoten splnit svůj závazek, čímž se dostává do tzv. prodlení. Prodlení je dle Novákové se Sobotkou (2011, s. 355) „*situace, kdy již uplynula stanovená lhůta, v rámci které měl dlužník povinnost uhradit věřiteli částku, kterou si od něj půjčil*“. V takovém případě může dle Novákové se Sobotkou (2011, s. 355-361) věřitel učinit jednotlivé právní kroky, prostřednictvím kterých se může domoci navrácení dlužné částky:

- *předžalobní výzva k úhradě* je obvyklým prvním krokem věřitele vůči dlužníkovi, kdy věřitel zpravidla doporučeným dopisem upozorňuje dlužníka na prodlení a vyzývá ho, aby ve stanovené lhůtě vrátil vypůjčenou částku,
- *mimosoudní urovnání sporu* je typickou formou předsoudní dohody, kdy se dlužník zavazuje věřiteli zaplatit předmětnou částku a zabrání tak tomu, aby na něj nebyla podána žaloba; výhodou je, že tato dohoda umožňuje dlužníkovi splácet dluh po menších pravidelných splátkách,
- *soudní řízení - nalézací* nastává v případě, kdy nedojde k vyřešení záležitosti mimosoudně; soudní řízení může vyústit v nařízení exekuce, která bude blíže popsána v podkapitole 1.3.

1.1.4 Zonky

Pro úplnost informací v oblasti úvěrových produktů, musíme vzpomenout ještě jednu možnost, která se objevila docela nedávno na českém trhu s úvěrovými produkty. V současnosti se na českém trhu s půjčkami objevila novinka, kterou můžeme zařadit do oblasti úvěrových produktů, s názvem *Zonky*. Rozdíl je v tom, že nejde o půjčku nebo úvěrový produkt bankovních a nebankovních společností. Zonky představují formu *půjčování peněz od lidí přímo jiným lidem*. Společnost Zonky s.r.o. je sice registrovaná jako společnost u ČNB, ale není její součástí. Proces půjčování peněz probíhá bez asistence ČNB a jakýchkoliv jiných bank nebo úvěrových společností.

Zonky poskytují platební služby malého rozsahu a úrok je tu oboustranně výhodný. Postup a podmínky půjčování peněz jsou popsány na internetové stránce společnosti Zonky (www.zonky.cz). Žádost o půjčku se vyplní on-line. Žadatel nahraje své osobní údaje, doloží doklady a výpis z bankovního účtu. Zároveň také uvede důvod půjčky, na co peníze použije. Účelem půjčky může být spotřební věc například auto, elektronika, potřeby do domácnosti, anebo také může být účelem půjčky zaplacení vzdělávání či rekreace pro zlepšení zdraví. Pokud je žádost schválena, žadatel pomocí SMS kódu podepíše úvěrovou smlouvu. Poté může žadatel on-line sledovat, jak se ostatní skládají na jeho půjčku. Jakmile je částka dovršena, tak je odeslána žadateli na účet. Půjčku je možné kdykoliv bez poplatků předčasně splatit (Jak to funguje, 2016, celá stránka).

1.2 Příčiny zadlužování jedince

„Peníze někdy dělají další peníze, jindy zase dluhy. Záleží na jejich majiteli“

(Lech Przeczek, 2016, odst. 10).

Pro přiblížení problematiky dluhů vznikajících z úvěru v úvěrových společnostech jsme popsali typy úvěrových společností v ČR, nejznámější druhy úvěrů, které tyto společnosti poskytují a postupy jak tyto společnosti řeší nesplácení úvěrů. Proč se ale z úvěrového produktu, který má jedinci finančně pomoci v jeho životní situaci, stane dluh, který ho může finančně z/ničit?

Příklon ke konzumnímu stylu života, snaha o zvýšení životní úrovně a změna náhledů na to jak nakládat s penězi, patří dle Novákové se Sobotkou (2011, s. 55) k hlavním příčinám růstu zadluženosti jedince, či celé domácnosti. Historicky bývala ctností naopak šetrnost a sklon k úsporám, avšak od počátku nového milénia nastal výrazný pokles úrokových sazeb a poskytovatelé peněz začali cílenou reklamou podněcovat touhu spotřebitele nakupovat, čímž se otevřela cesta k zadluženosti.

Pořízením nejnovějšího mobilního telefonu nebo zaplacením nejdražší exotické dovolené lidé dokazují okolí, že na to mají. Avšak pořízení takovýchto věcí je schopni málokdo uhradit v hotovosti najednou, proto tito lidé častěji využívají možnosti hotovostního nebo spotřebitelského úvěru, kde většinou nebývá úroková sazba nikterak nízká a tudíž i tato zdánlivě malá půjčka může výrazně zatížit rodinný rozpočet.

V oblasti spotřebitelských úvěrů je smlouva mnohdy uzavřena jen na základě lákavé a klamavé reklamy, kdy člověk ve skutečnosti dané zboží prakticky vůbec nepotřebuje. Zákon o ochraně spotřebitele (Zákon č. 634/1992 Sb., § 5) definuje klamavou obchodní praktiku takto: *„Obchodní praktika se považuje za klamavou, pokud obsahuje věcně nesprávnou informaci a je tedy nepravdivá, což vede nebo může vést spotřebitele k rozhodnutí ohledně koupě, které by jinak neučinil.“* Mnoho takových úvěrových smluv je navíc sepsáno na dobu delší, než je životnost samotného zboží, což je dle mého názoru velice neracionální jednání.

Další úskalí se dle Dupala (2012, s. 1-4) může skrývat ve výběru věřitele. Nejčastěji se lidé obrací na banku, u které mají sjednaný bankovní účet, případně volí banku jinou. Druhou možností jsou nebankovní společnosti. Je vhodné volit solidní, známé společnosti, které na trhu působí již dlouhodobě a informace o nich jsou veřejně přístupné. O solidnosti společnosti může vypovídat také skutečnost, zda vám vyjdou vstříc při zodpovídání vašich dotazů a ochotně zapůjčí úvěrovou smlouvu na domácí prostudování. Další výhodou je, pokud má daná společnost vlastní internetové stránky a několik set tisíc zákazníků.

Dle Dupala (tamtéž, 2012) není příliš bezpečné volit neznámé společnosti, které inzerují pouze v letácích či novinách. Takové společnosti bývají často nazývány lichvářské a to z důvodu vysokých úroků, nekalých praktik a také díky nepříliš vstřícnému jednání ze strany společnosti v případě potíží se splácením. Nekalou praktikou zákon o ochraně spotřebitele (Zákon č. 634/1992 Sb., § 4) rozumí takovou praktiku, která *„je v rozporu s požadavky odborné péče a podstatně narušuje nebo je způsobilá podstatně narušit ekonomické chování spotřebitele, kterému je určena, nebo který je jejímu působení vystaven, ve vztahu k výrobku nebo službě.“*

Spotřebitel by dle Dupala, Schlössbergera a Tomana (2008, s. 29) nikdy neměl smlouvu podepisovat v časové tísní a bez důkladného přečtení celé úvěrové smlouvy včetně úvěrových podmínek. Nejvhodnější řešení je si smlouvu odnést domů a prokonzultovat ji s rodinou či vyhledat právní pomoc. Každá smlouva by měla obsahovat tyto nejdůležitější informace, jako jsou výše splátek a doba splácení, výše úrokové míry a RPSN a další jiné poplatky nebo náklady. Úrokovou mírou Revenda (2012, s. 44) rozumí procentní vyjádření úroku, což znamená, kolik procent z jistiny zaplatí navíc dlužník věřiteli, jako úplatu za zapůjčené finanční prostředky. RPSN má dle Smrčky (2010, s. 524) větší vypovídající hodnotu než úroková míra, neboť v sobě zahrnuje i ostatní poplatky, které souvisí se smlouvou, jako například poplatek za vedení účtu nebo za pojištění. Dle RPSN tak spotřebitel může lépe vyhodnotit výhodnost nebo nevýhodnost poskytovaného úvěru.

Posledním velkým úskalím je dle Jandy (2013, s. 131-134) trend nebankovních společností poskytovat úvěry i osobám na mateřské či rodičovské dovolené nebo studentům. V těchto životních situacích není dle Jandy (tamtéž, 2013) příliš rozumné smlouvu uzavírat. Ať už spotřebitel podlehne například klamavé reklamě, nepřečte si před podpisem řádně celou úvěrovou smlouvu, nebo si jako věřitele vybere lichvářskou společnost a dostane se tak do potíží se splácením, má to na něj, či jeho rodinu, vždy nějaký dopad. S jakými konkrétními dopady se může zadlužený jedinec setkat, si popíšeme v následující podkapitole.

1.3 Dopady zadlužení na jedince

Dopady zadlužení na jedince jsou dle mého názoru většinou negativní. Kromě negativního dopadu na jedince mohou dolehnout i na jeho životní okolí, na jeho blízkou rodinu, blízké přátele, nebo se odrazí na jeho pracovišti v podobě například zhoršení pracovního výkonu nebo vztahů se spolupracovníky. Některé dopady zadlužování mohou být zároveň i jeho příčinou, například rozvod nebo různé patologické závislosti. Dopady zadlužení můžeme rozdělit do tří základních skupin, a to na dopady sociální, dopady psychické a dopady ekonomické. V dalším textu se jednotlivými skupinami dopadů zadlužení na jedince budu zabývat blížeji.

1.3.1 Sociální dopady zadlužení na jedince

Do této skupiny kromě snížení životní úrovně, rozvodů či jiných sociálních dopadů, řadíme zejména kriminalitu a bezdomovectví. Bližší pozornost bych ráda věnovala posledním dvěma jmenovaným dopadům zadlužení.

Kriminalita

V případě kriminality z hlediska zadluženosti Štablová (2008, s. 36-37) hovoří zejména o kriminalitě majetkové, kterou charakterizuje jako útok proti cizímu majetku a která v ČR představuje přibližně dvě třetiny registrované kriminality. Majetkovou trestnou činnost páchají především osoby ze sociálně slabých vrstev, které žijí v chudobných podmínkách. Jedná se především o krádeže, loupeže, zpronevěry a podvodná jednání. Do kategorie majetkové kriminality, kterou můžeme nazývat také kriminalitou z nouze, spadají kromě trestné činnosti i přestupky, které jsou páčány v mnohem větší míře než trestná činnost. K přestupkům dochází zejména z důvodu špatné finanční situace.

Bezdomovectví

V krajním případě může zadluženost vyústit až v bezdomovectví, které je nejvíce patrné ve velkých městech. Pojem bezdomovectví se dle Průdkové s Novotným (2008, s. 9) v naší zemi začal prakticky používat až po roce 1989, do té doby byl tento problém utajován a ze strany státu nebyl nijak řešen. Bezdomovectví nejčastěji předchází ztráta zaměstnání, nebo

nesplácení dluhů, tudíž se bezdomovcem může stát prakticky kdokoliv bez ohledu na vzdělání nebo společenské postavení. Většina osob bez domova je v produktivním věku, neboť řada bezdomovců umírá předčasně. Průdková s Novotným (2008, s. 13-14) rozlišují tři typy bezdomovectví:

- *zjevné bezdomovectví* - osoby, které žijí mimo hranice sociálních norem a návyků, jsou charakteristické zápachem a špinavým oděvem a žijí na ulicích, nádražích či v parcích;
- *skryté bezdomovectví* - osoby není možné poznat na první pohled, neboť většinou dbají o svůj vzhled a ošacení, žijí převážně v opuštěných objektech nebo garážích a v zimním období vyhledávají pomoc v azylových domech;
- *potenciální bezdomovectví* - osoby většinou bydlí v domech určených k demolici nebo v podnájmech s pochybnou nájemní smlouvou, tudíž se stávají potenciálními bezdomovci, protože se mohou ze dne na den ocitnout na ulici.

1.3.2 Psychologické dopady zadlužení na jedince

Zadlužování, jakožto náročná životní situace, má značný vliv na psychickou stránku člověka. Každý jedinec může psychickou zátěž snášet jinak, od deprivací, frustrací až k různým druhům závislosti a v extrémních případech může vést až k sebevraždě. Zde bych se opět ráda věnovala dvěma posledním jmenovaným pojmům.

Závislosti

Závislost je dle Tkáče (2011, s. 50) chronické recidivující onemocnění, při kterém jedinec pociťuje neovladatelné nutkání neustálé přítomnosti objektu závislosti, či jeho opakované užívání. V případě neuspokojení nutkání jedinec pociťuje fyzické nebo duševní obtíže vyvolané absencí látky nebo jiného podnětu. Při opakovaném užití látky či činnosti, která jedince nadměrně uspokojuje, vzniká závislost, která jako taková přináší únik. Závislý si tedy něco nahrazuje, před něčím utíká.

Z hlediska zadluženosti je nejčastější závislost na alkoholu, drogách, či herních automatech. Časté jsou kombinace různých závislostí, velmi častá je kombinace závislosti na alkoholu a hráček závislosti.

- *Závislost na alkoholu* patří dle Tkáče (2011, s. 57) mezi nejzávažnější a nejrozšířenější formy závislosti, možná i z důvodu, že ČR patří mezi státy s nejvyšší spotřebou alkoholu. Pro vývoj závislosti je typické postupné zvyšování tolerance vůči alkoholu, ztráta kontroly užívání alkoholu a zanedbávání jiných zájmů a povinností. Abstinenci příznaky se projevují bolestnými úzkostmi, třesem, křečmi a halucinacemi.
- *Závislost na drogách*, jinými slovy též toxikomanie, je dle Tkáče (2011, s. 12) abnormální až patologický stav vyvolaný častým užíváním drogy, což může způsobit somatickou závislost a při předávkování mohou být ohroženy životní funkce. Drogy neboli návykové látky dělíme na látky budivé (např. kokain, kofein), tlumivé (alkohol, opium, heroin) a látky halucinogenní (marihuana, hašiš, extáze).
- *Závislost na herních automatech*, jinými slovy též patologické hráčství či gamblerství. Patologický hráč je dle Prunnera (2008, s. 35) stále víc a víc zaměstnaný hrou a neustále zvyšuje velikost sázky, poté dochází ke ztrátě kontroly nad hrou a k narušení sociálních vztahů. Tkáč (2011, s. 78) rozlišuje 3 fáze závislosti na herních automatech. První z nich je fáze výher, kdy hráč hraje pouze občas, výhry převažují nad prohrami, ale poté dochází ke zvyšování sázek a častějšímu hraní. Druhá je fáze prohrávání, kdy hráč myslí hlavně na hraní a nedokáže přestat hrát, půjčuje si peníze, skrývá hru. Poslední fází je fáze zoufalství, kdy hráč stále více prohrává, má výčitky svědomí, páchá trestnou činnost a provází jej myšlenky na sebevraždu, čímž se dostáváme ke druhému pojmu z psychických dopadů.

Sebevražda

V nejkrajnějších případech může zadlužování vést až k sebevraždě, kterou si jakožto možnou variantu úniku před finančními problémy volí spíše duševně nemocní lidé, kteří se ocitají ve stavu zoufalství a beznaděje. Obecně sebevraždu volí z velké většiny muži, kteří v letech 2010–2014 představovali průměrně 82,6 % z celkového počtu 7799 sebevražd. Nakolik byla důvodem sebevraždy zadluženost, se můžeme jen domnívat. Nejčastějším způsobem sebevraždy je smrt oběšením, kterou v letech 2010–2014 volilo 64 % mužů a 42 % žen. Ve stejném období byla sebevraždnost u mužů nejvyšší ve věku 50–54 let a u žen ve věku 45–49 a 50–54 let (Sebevraždy, 2016, odst. 6-8).

1.3.3 Ekonomické dopady zadlužení na jedince

Vysoká míra zadlužení může vést k chudobě, která může vyústit až v exekuci či osobní bankrot.

Chudoba

Chudoba je dle Průdkové s Novotným (2008, s. 30) sociálně ekonomický stav, kdy jedinec nedisponuje zdroji nebo majetkem, který by mu umožnil získat prostředky uznávané společností jako minimální a zároveň nemůže uspokojit své základní životní potřeby. Chudobu dělí Průdková s Novotným (2008, s. 31) na subjektivní a objektivní, která se dále dělí na absolutní a relativní. Chudoba subjektivní je založena na individuálním hodnocení každého jedince, zda se cítí chudý či nikoliv. Chudobu objektivní stanovuje stát pomocí různých faktorů, analýz a výzkumů a umožňuje rozdělit společnost na bohaté a chudé. U chudoby absolutní si musí jedinec vystačit pouze s prostředky pro holé přežití, zejména v rozvojových zemích. U chudoby relativní jedinec sice vyžije, ale nezabezpečuje v běžné míře své potřeby, to tedy znamená nižší úroveň bydlení, nedostatečné vybavení nebo nerovný přístup k materiálním či duchovním hodnotám.

Exekuce

V závažnějších případech, kdy dlužník spadne do takzvané dluhové pasti, může být dopadem exekuce. Janda (2013, s. 139-145) uvádí, že od nesplácení k exekuci ovšem uplyne dlouhá doba, neboť před nařízením exekuce proběhnou dvě soudní řízení. V prvním tzv. nalézacím řízení soud prověřuje, jestli je dluh skutečný a stanovuje dlužníkovi dobu na jeho uhrazení. Druhé tzv. vykonávací řízení nastává v případě, že dlužník neplní a věřitel se následně obrací na příslušný soud s žádostí o vydání platebního rozkazu. Pokud soud věřiteli vyhoví, vydává platební rozkaz, popř. rozsudek a teprve nyní může být provedena exekuce, která může např. spočívat v obstavení běžného účtu nebo zabavení movitého či nemovitého majetku. Exekuci může provádět soud, soudní exekutor, finanční úřad, obecní a krajský úřad.

Soudní exekutor (dále jen „*exekutor*“) je dle zákona o soudních exekutorech a exekuční činnosti (Zákon č. 120/2001 Sb., § 1) fyzická osoba, kterou stát pověřil exekutorským úřadem, v jehož rámci provádí nucený výkon exekučních titulů. Exekučním titulem může

být soudní pravomocný a vykonatelný platební rozkaz popř. rozsudek, rozhodčí nález, rozhodnutí exekutora nebo notářský zápis se svolením k přímé vykonatelnosti. Exekutor je jmenován ministrem spravedlnosti, přičemž musí dle zákona o soudních exekutorech a exekuční činnosti (Zákon č. 120/2001 Sb., § 9) splňovat tyto podmínky:

- občan ČR,
- plná svéprávnost,
- vysokoškolské vzdělání v oboru právo,
- bezúhonnost,
- alespoň tříletá exekutorská praxe,
- složení exekutorské zkoušky.

Exekutoři jsou sdruženi v samosprávné Exekutorské komoře České republiky. Státní dohled nad exekuční činností vykonává Ministerstvo spravedlnosti. Janda (2013, s. 146-148) rozlišuje několik druhů exekucí a to například:

- *exekuce na mzdu* - na základě dohody exekutora se zaměstnavatelem jsou stanoveny srážky ze mzdy, dlužníkovi však musí zůstat nezabavitelná částka, jejíž výši určuje zákon,
- *exekuce na bankovní účet* - může ji provést jak exekutor, tak třeba finanční úřad, který dlužníkovi obstaví celý bankovní účet a za dobu trvání exekuce je dlužníkovi povolen pouze jeden výběr ve výši dvojnásobku životního minima,
- *exekuce na nemovitost* - spočívá v zablokování nemovitosti v katastru nemovitostí, dlužník tak nemůže s nemovitostí manipulovat ani ji převést na někoho dalšího. Nemovitost je pak prodána v dražbě, která vychází ze stanovení vyvolávací ceny, která představuje dvě třetiny ceny odhadní. Pokud není dražba úspěšná, může být opakována a vyvolávací cena se pak snižuje na polovinu odhadní ceny. V případě úspěšného prodeje dojde k vyrovnání s věřiteli, uhrazení nákladů na exekuci a případné zbylé finanční prostředky jsou vráceny dlužníkovi,
- *exekuce movitého majetku* - exekutor zabavuje vše, co má vysokou hodnotu a lze dobře zpeněžit, například počítače, televize, umělecké a starožitné předměty, motorová vozidla, domácí spotřebiče, nábytek a koberce. Exekutor nemůže zabavit například oblečení, snubní prsten nebo třeba zdravotnické potřeby. Veškeré zabavené věci musí exekutor polepit a sepsat do seznamu, poté stěhovací služba

vše odveze do skladu. I zde je ještě možno získat veškeré věci zpět, avšak je potřeba dluh zaplatit. V opačném případě postupují věci do dražby, kde je vyvolávací cena ve výši jedné třetiny ceny odhadní. Může se stát, že jsou některé věci zabaveny neoprávněně a to tehdy, bydlí-li dlužník ještě s jinou osobou, na kterou se exekuce nevztahuje a exekutor tak zabaví i majetek této osoby, která pak musí prokázat, že zabavené věci jsou opravdu jejím majetkem,

- *exekuce na důchod* - exekutor informuje Českou správu sociálního zabezpečení (dále jen „ČSSZ“), která na základě platných dokumentů provádí srážky z důchodu podle exekuce. Penzistovi však musí z důchodu zůstat základní nezabavitelná částka, která dle ČSSZ (Vzrostl počet důchodů, 2016, odst. 8) pro rok 2016 činí 6 178, 67 Kč. Pokud důchod nedosahuje alespoň této výše, nemůže ČSSZ exekuční srážku zařídit,
- *exekuce na sociální dávky* - exekuci lze uplatnit i na některé sociální dávky, například na rodičovský příspěvek, přídavek na dítě nebo dávky péčovské péče. Nelze ji uplatnit na příspěvky na bydlení, dávky v hmotné nouzi, porodné, pohřebné nebo příspěvek na péči.

Osobní bankrot

Ekonomickým dopadem v závažnějších případech může být insolvenční řízení, které lze po zjištění úpadku dlužníka řešit mimo jiné povolením oddlužení, jinými slovy osobním bankrotem. Dlužník je dle insolvenčního zákona (Zákon č. 182/2006 Sb., § 3) v úpadku buď ve formě platební neschopnosti, jestliže má u více věřitelů peněžité závazky déle než 30 dnů po splatnosti a zároveň není schopen tyto závazky plnit, nebo ve formě předlužení. Janda (2013, s. 151) uvádí, že proces oddlužení začíná podáním návrhu na povolení oddlužení, který se připojí k návrhu na zahájení insolvenčního řízení.

Povolení oddlužení schvaluje insolvenční soud, může probíhat ve dvojí podobě a to buď zpeněžením majetku dlužníka, nebo plněním splátkového kalendáře, což znamená, že dlužník musí v následujících pěti letech splatit nejméně 30 % jeho závazků. Splnění oddlužení (tj. splacení min. 30 % dlužníkových závazků) vezme soud na vědomí rozhodnutím, čímž insolvenční řízení končí. Pokud dlužník splnil všechny svoje povinnosti řádně a včas, soud následně rozhodne, že dlužník je osvobozen od pohledávek, které dosud nebyly uspokojeny.

Zde jsme si uvedli některé druhy dopadů zadlužení na jedince. Teď se zaměříme na to, jací konkrétní jedinci, či skupiny populace, mohou být nejčastěji ohroženy zadlužením či zadlužováním¹?

1.4 Zadlužováním nejčastěji ohrožené skupiny populace

Zadlužením může být ohrožen prakticky kdokoliv, kdo má nějaký úvěr, nebo se rozhoduje pro uzavření úvěru. Nemusí jít jen o nezaměstnané, matky samoživitelky nebo seniory, kteří jsou dle mého názoru nejrizikovějšími skupinami pro zadlužování, a proto se jimi budu zabývat v této kapitole. Ale ohroženými mohou být dle Ondřeje (2012, s. 200) i osoby, které nemají základní povědomost o řešení finančních otázek a mnohdy podléhají tlaku masivní reklamy na nákup nových věcí, které ne vždy nutně potřebují. Jedna reklama jim řekne, co nutně musí mít, aby nebyli společensky nemožní, jiná reklama jim řekne, kde si na to půjčí, ovšem žádná reklama už jim neřekne, kde vezmou na splátky.

Nezaměstnaní

Nezaměstnanými bývají dle Muselíkové, Vaňkové a Vodičkové (2015, s. 96) obecně nazývány osoby starší patnácti let (v produktivním věku) registrované na Úřadu práce, které si aktivně hledají práci a zároveň jsou schopny do ní ihned nastoupit. Buchtová, Šmajs a Boleloucký (2013, s. 49) uvádějí, že práce, jakožto podstatná podmínka důstojného života člověka, poskytuje člověku nejen finanční zajištění, ale zároveň také podporuje jeho sociální interakci s okolím. Práce slouží mimo jiné i jako určitá forma seberealizace. Proto je také ztráta práce, která je ve většině případů náhlá a nepředvídatelná, velkým negativním zásahem do života člověka.

Nejenom, že lidé, kteří ztratí zaměstnání, poté mnohdy prožívají pocity bezvýznamnosti a propadají stavům deprivace, ale především ztrácí schopnost splácet svoje závazky ve formě dluhů u různých bankovních či nebankovních společností. Samozřejmě, že je zde

¹ Zadlužování je proces, kdy se jedinec dostává do situace dluhu (stává se dlužníkem), například podepisuje úvěrovou smlouvu. Zadlužení je na rozdíl od zadlužování výsledkem zadlužování, kdy jedinec už je dlužníkem, například už má podepsanou úvěrovou smlouvu. V jednotlivých kapitolách používáme oba pojmy dle jejich významu (poznámka autorky).

možnost určitého řešení ve formě nároku na podporu v nezaměstnanosti, avšak bohužel ne každému tento nárok náleží, neboť je ovlivněn několika podmínkami, kterými například může být podmínka, že žadatel nepobírá starobní důchod, anebo také jedna ze základních podmínek, kterou je, že dotyčná osoba musí požádat Úřad práce o poskytnutí podpory. Bohužel však výše podpory nedokáže pokrýt veškeré nutné náklady na živobytí, natož náklady spojené se splácením úvěru či hypotéky, proto je ztráta práce jedním z nejrizikovějších faktorů, které mají negativní dopad na zadluženost člověka (Buchtová, Šmajš, Boleloucký, 2013, s. 49).

Vysokou mírou nezaměstnanosti a dlouhodobou nezaměstnaností jsou dle Mareše (2012, s. 95) nejvíce ohroženy zejména osoby s nízkým vzděláním, mladí lidé, ženy, členové minoritních skupin (především rasově, ale i kulturně či nábožensky identifikovaní) a noví imigranti. Tyto osoby snadněji než jiné ztrácejí zaměstnání a nacházejí spíše zaměstnání hůře placená nebo s nejistou budoucností. Dlouhodobá nezaměstnanost může být vstupenkou do světa chudoby a nouze, avšak ne všichni nezaměstnaní žijí v bídě a ne všichni chudí jsou nezaměstnaní.

Nezaměstnanost je velice podstatný, negativní ekonomický jev, který může být i politicky nebezpečný a zároveň je pro člověka neefektivní a destruktivní. Muselíková, Vaňková a Vodičková (2015, s. 96) rozlišují několik druhů nezaměstnanosti a to například:

- *frikční nezaměstnanost* - patří sem osoby, které hledají zaměstnání nebo které přecházejí z jednoho zaměstnání do druhého. Jedná se o krátkodobou nezaměstnanost,
- *strukturální nezaměstnanost* - vzniká nerovnováhou na trhu práce, která je způsobena nesouladem mezi nabízenou pracovní silou a poptávkou po konkrétním typu práce. To znamená, že sice vznikají nová pracovní místa, avšak ne vždy mohou být zaplněna z důvodu neodpovídající kvalifikace uchazečů,
- *cyklická nezaměstnanost* - má přímou souvislost s kolísáním výkonu ekonomiky a je závislá na fázi hospodářského cyklu, kdy v případě jeho propadu je poptávka po práci velmi nízká. Jedná se o nezaměstnanost dlouhodobou a nejobtížněji odstranitelnou,
- *dobrovolná nezaměstnanost* - lidé si sice práci hledají, ale za vyšší mzdu, než která na trhu převládá. Tito lidé upřednostňují volný čas, studium, či péči o dítě před

špatně placenou práci. To tedy znamená, že při dobrovolné nezaměstnanosti je počet volných pracovních míst vyšší nebo roven počtu nezaměstnaných,

- *nedobrovolná nezaměstnanost* - lidem se nedaří nalézt volné pracovní místo, ačkoliv jsou ochotni pracovat za mzdu, která na trhu převládá. Z toho vyplývá, že poptávka po práci je nižší, než nabídka práce.

Obecná míra nezaměstnanosti se dle Českého statistického úřadu (dále jen „ČSÚ“) (Míry zaměstnanosti, nezaměstnanosti, 2016, odst. 1-2) v ČR od roku 2012 neustále snižuje. V prosinci roku 2015 činila obecná míra nezaměstnanosti 4,5 %, což oproti prosinci 2014, kdy tato míra činila 5,9 %, představuje meziroční pokles o 1,4 procentního bodu. Obecnou míru nezaměstnanosti u patnácti až šedesáti čtyřletých jedinců vždy za měsíc prosinec v jednotlivých letech 2010 až 2015 jsem zpracovala ze dvou tabulek zveřejněné české statistiky do následující tabulky:

Tabulka 1 – Obecná míra nezaměstnanosti

Rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Obecná míra nezaměstnanosti (v %)	7,0	6,6	7,2	6,8	5,9	4,5
Počet nezaměstnaných (v tisících)	364,8	338,0	374,0	351,9	307,4	235,2

Zdroj: (Míry zaměstnanosti, nezaměstnanosti, 2016, tab. 1 a 2), výběr z tabulek.

Matky samoživitelky

Matkami samoživitelkami nazývají Hasmanová s Marhánkovou (Matky samoživitelky, 2011, s. 3) svobodné, rozvedené či ovdovělé matky, které vychovávají své děti samy. Domácnosti, které mají jen jednoho dospělého člena starajícího se o děti, jsou nejvíce ohroženy chudobou. Takových domácností bylo dle ČSÚ (Příjmy a životní, 2014, tab. 12) v roce 2014 v ČR 176 231, což představuje zhruba 1/7 všech domácností. V 9 z 10 případů je to žena, která je právě tím jedním dospělým členem domácnosti.

Dle Hasmanové s Marhánkovou (Matky samoživitelky, 2011, s. 3-9) je matka samoživitelka většinou jediným člověkem, který se podílí na ekonomickém zajištění rodiny, tudíž její finanční situace není vůbec jednoduchá. Na pomoc s náklady domácnosti by v případě rozvedených matek samoživitelek mělo sloužit výživné, stanovené pro otce dítěte. Avšak častokrát se stává, že výše výživného zdaleka nepokryje náklady na základní potřeby dětí, či dokonce není výživné otcem hrazeno vůbec. Pokud je to možné, volí matky

samoživitelky variantu společné domácnosti s rodiči, kteří jí pomáhají nejen s péčí o dítě, ale i po finanční stránce.

Hasmanová s Marhánkovou (tamtéž, 2011) uvádějí, že potíže matek samoživitelek nastávají i v oblasti trhu práce, kdy zaměstnanost žen je nižší než u mužů a navíc ženy mají často nižší příjem než muži, což dále prohlubuje příjmový propad rodiny. Rozdíl mezi příjmy a výdaji samoživitelek bývá často minimální, tudíž jsou náchylnější k půjčkám, kterými kompenzují nedostatečný příjem. Matky chtějí pro své dítě to nejlepší a často jsou schopny vyhovět jeho přáním i přes nepříznivou finanční situaci, což může vést až k dluhům.

Hasmanová s Marhánkovou (tamtéž, 2011) uvádějí, že současný demografický vývoj naznačuje, že počet matek samoživitelek bude v následujících letech narůstat. Děje se tak převážně na základě dvou faktorů. Jedním z nich je vysoká rozvodovost, která se v posledních letech pohybuje okolo necelých 50 %. V důsledku rozvodu se ženy stávají matkami samoživitelkami nejčastěji ve věku 25 až 49 let. Druhým faktorem je zvyšující se počet dětí narozených mimo manželství. Odhaduje se, že nejméně polovina dětí narozených mimo manželství se rodí ženě, která žije bez partnera. Věk těchto žen se pohybuje nejčastěji okolo 25 až 29 let.

Počet rozvedených manželství a počet dětí narozených mimo manželství uvádí následující tabulka:

Tabulka 2 – Rozvody a živě narozené děti mimo manželství 2009 - 2014

Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rozvody	29 133	30 783	28 133	26 402	27 895	26 764
Úhrnná rozvodovost (v %)	46,8	50,0	46,2	44,5	47,8	46,7
Živě narození mimo manželství	45 954	47 164	45 421	47 088	48 000	51 267
Živě narození mimo manželství (v %)	38,8	40,3	41,8	43,4	45,0	46,7

Zdroj: (Vybrané demografické údaje, 2016, tab. 01.01), výběr z tabulky.

Senioři

Ondřej (2012, s. 231) uvádí, že v ČR bývají seniory označovány osoby starší šedesáti pěti let. Avšak na věkové zařazení seniorů může mít každý člověk jiný názor, neboť pojem stáří je individuální a neexistuje oficiální datum, od kdy v životě lidí začíná. Podle mnoha

laických názorů je ztráta soběstačnosti a funkčních schopností rozhodujícím faktorem pro zařazení do kategorie „stary“.

Dle ČSÚ (Věkové složení obyvatelstva, 2016, s. 7) podíl seniorů v roce 2014 opět vzrostl, což koresponduje s neustálým stárnutím populace. K 31. prosinci 2014 počet ve věkové skupině 65+ činil 1 880 406 osob, což představuje 17,8 % všech obyvatel ČR. O věkovém složení obyvatelstva vypovídá následující tabulka:

Tabulka 3 – Věkové složení obyvatelstva 2009–2014 (k 31.12.)

Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Věková skupina 0–14	1 494	1 518	1 541	1 560	1 577	1 601
Věková skupina 15–64	7 414	7 397	7 263	7 188	7 109	7 057
Věková skupina 65+	1 599	1 636	1 701	1 768	1 826	1 880

Zdroj: (Věkové složení obyvatelstva, 2016, tab. 1.1), (Pozn. Počty obyvatel jsou uvedeny v tisících)

Dále Ondřej (2012, s. 234) uvádí, že senioři, jakožto sociálně slabší skupina, bývají nejčastějším cílem různých nebezpečných kampaní bankovních a zejména nebankovních subjektů. Nejrizikovější oblastí pro seniory jsou předváděcí akce, kde prodejci vyvíjejí psychologický nátlak a přesvědčují návštěvníky k nákupu většinou zbytečného a drahého zboží. Ačkoliv jsou senioři varováni spotřebitelskými organizacemi, aby nepodléhali manipulačním technikám prodejců, kteří často používají nekalé praktiky, a nenechávali se přemluvit k neuváženému nákupu zboží, tak i přesto v mnoha případech smlouvu podepíší a následně nedokáží své závazky plnit a dostávají se do finančních problémů.

Dalším důvodem zadlužení seniorů může být dle Jandy (2013, s. 153) samotný odchod do penze v případě, že ještě stále splácí své finanční závazky z doby, kdy byli zaměstnáni. Nástupem do důchodu jejich příjem klesá a vzniká zde riziko finančních problémů. Třetím častým důvodem je zadlužení kvůli jejich potomkům, kteří své dluhy nezvládají splácet.

Tyto tři důvody zadlužení jsou nejčastějšími příčinami exekucí na důchody. Dle ČSSZ (Vzrostl počet důchodů, 2016, odst. 1), která provádí exekuční srážky ze všech druhů důchodů a to ze starobních, invalidních i pozůstalostních, vzrostl v prosinci roku 2015, oproti prosinci roku předchozího, počet exekucí na vyplácené důchody o 6,21 % na téměř 80 tisíc exekucí. Dalšími důvody exekučních srážek mohou být pokuty dopravnímu

podniku, penále zdravotním pojišťovnám či poplatky obcím za svoz odpadu. Dlužník je vždy o srážkách informován písemně. Počet důchodů s exekuční srážkou v prosinci daného roku uvádí následující tabulka:

Tabulka 4 – Počet výplat důchodů se zařízenou exekuční srážkou

Rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Počet výplat důchodů s exekuční srážkou	51 184	60 874	67 614	70 997	75 315	79 991

Zdroj: (Vzrostl počet důchodů, 2016, tab. 1), výběr z tabulky

Jak již bylo uvedeno v úvodu této podkapitoly, zadlužováním/zadlužováním může být ohrožen prakticky kdokoliv. Co vše lze učinit v oblasti prevence, aby k samotnému zadlužování s následkem zadlužení jedince, který neví jak svůj dluh splácet, pokud možno vůbec nedocházelo, nebo aby alespoň k němu nedocházelo v takové míře?

2 PREVENCE ZADLUŽOVÁNÍ JEDINCE

Prevence je obecně soubor opatření, jejichž cílem je předcházet nějakému nežádoucímu jevu, či snížit výskyt a šíření tohoto jevu. Mezi nežádoucí jevy můžeme zařadit například nezaměstnanost, drogovou závislost, nemoci, chudobu, násilí, zločiny, nebo třeba také sociální konflikty či ekologické katastrofy. Tvůrcem a hybatelem procesu vývoje prevence jako celku se stala prevence užívání návykových látek, neboť se vyvíjela nejrychleji (Co je prevence, 2011, odst. 1-2).

2.1 Problematika prevence a její typologie v České republice

Sociální pedagogové Česka a Slovenska dělí prevenci na tři skupiny: primární prevence, sekundární prevence a terciární prevence. Zde význam jednotlivých skupin prevence popisujeme dle Blahoslava Krause a Jolany Hroncové (2010, s. 298):

- *primární prevence* je zaměřena na celou společnost a její podstatou je vytvoření dostatečných opatření a vhodných podmínek k zabránění vzniku určitého jevu. Například předcházení užití návykové látky u osob, které se s drogou dosud neseťkaly,
- *sekundární prevence* se zaměřuje na skupiny, které jsou rizikovým chováním zvláště ohroženy, například mládež, menšiny nebo sociálně slabí. Jejím úkolem je poruchy chování včas zachytit a zabránit jejich přetrvávání. Například zabránění rozvoje závislosti u osob, které drogu již užívají,
- *terciární prevence* se zaměřuje na osoby, které se už dopustily nežádoucího chování a jejím cílem je zabránit opakování takového chování a také předcházet zdravotním nebo sociálním potížím v důsledku nežádoucího chování. Například předcházení vážnému zdravotnímu poškození v důsledku užívání drog.

Kraus (2014, s. 148) rozlišuje prevenci také podle jejího rozsahu na:

- *prevenci plošnou*, která působí v rámci celé společnosti,
- *prevenci skupinovou*, která je zaměřena na určité skupiny ve společnosti, např. mládež,
- *prevenci individuální*, jejímž úkolem je individuální práce s konkrétním jedincem.

Dále Kraus (tamtéž, 2014) rozlišuje prevenci na specifickou a nespecifickou:

- *specifická prevence* se zabývá jednotlivými rizikovými jevy, jako například šikana, kriminalita nebo drogové závislosti,
- *nespecifická prevence* se zaměřuje na celkové formování jedince ke zdravému životnímu stylu.

Národní správa pro EMCDA (Stav drogových závislostí, 2016, odst. 9) uvádí dělení prevence na prevenci univerzální, selektivní a indikovanou:

- *univerzální* je zaměřena na všeobecnou prevenci a je adresovaná celé populaci, např. pomocí různých kampaní, či médií,
- *selektivní* se vztahuje na preventivní aktivity určené skupinám populace, které jsou např. vystaveny vyššímu riziku závislosti,
- *indikovaná* se zaměřuje na aktivity určené jednotlivcům, kteří už např. projevují znaky užívání návykových látek, nebo již měli co do činění se zákonem.

Problematikou prevence se v ČR kromě nejrůznějších organizací, spolků či poraden zabývají také různá ministerstva. Například za koncepci, obsah a koordinaci v oblasti specifické primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže zodpovídá Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“), jehož úkolem je také zpracovávání metodických a koncepčních materiálů souvisejících s problematikou primární prevence rizikového chování (Prevence, 2016, odst. 2-3). V oblasti zdravotní prevence zde působí Ministerstvo zdravotnictví a to například v rámci preventivních zdravotních prohlídek, jejichž obsah stanovuje vyhláška č.70/2012 Sb. o preventivních prohlídkách (Preventivní prohlídka, 2013, odst. 1). Ministerstvo práce a sociálních věcí (Bezdomovectvím je ohroženo, 2013, s. 1) zveřejnilo v roce 2013 *Koncepci prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020*, jejímž obsahem je boj s chudobou a sociálním vyloučením.

Pojem prevence je spojován s nespočetným množstvím dalších pojmů, já se však s ohledem na název bakalářské práce zaměřím na prevenci zadlužování/zadlužení u jedinců, která bude blíže popsána v následující podkapitole.

2.2 Prevence zadlužování/zadlužení u jedinců

Je vůbec možné v rámci prevence působit proti zadlužování? Existují nějaká opatření, která by pomohla v problematice zadlužování? Odpovědí na tyto otázky je naštěstí „ano“ a zde jsou uvedeny konkrétní příklady, které uvádí agentura pro sociální začleňování (Prevence zadlužování, 2016, odst. 3-4):

- *regulace reklamy* na spotřebitelské úvěry (reklama by měla obsahovat varování před neuváženým zadlužováním a dále by v reklamě měly být uvedeny odkazy na finančně právní poradenství či programy finančního vzdělávání),
- *regulace aktivního zadlužení* (dozor ČNB nad bankami a nebankovními společnostmi při poskytování nebo zprostředkování spotřebitelského úvěru),
- *zákaz rozhodčích doložek*, které nepřiznávají spotřebiteli právo na nezávislé a nestranné rozhodnutí jeho sporu (zákaz rozhodování podle zásad spravedlnosti),
- *odstranění nedostatků při soudních sporech*, exekucích a osobních bankrotech (zavedení povinných před-exekučních upomínek; zabránění zbytečným násobným exekucím u jednoho věřitele; umožnění osobního bankrotu dlužníkům, kteří byli v posledních 5 letech pravomocně odsouzeni na trestný čin majetkové/hospodářské povahy),
- *intenzivní sledování zadlužování* v sociálně vyloučených lokalitách,
- *vznik a podpora terénní sociální práce* (zajištění dostatečného počtu terénních pracovníků vzdělaných v oblasti dluhového poradenství),
- *podpora poskytování bezplatného finančně právního poradenství* (zajištění dostatečné informovanosti obyvatel o možnosti finančního a dluhového poradenství),
- *omezení zneužívání sociálních dávek* (výplata sociálních dávek poukázkami),
- *vytvoření systému vzdělávání ve finanční gramotnosti* (výuka finanční gramotnosti na základních a středních školách; finanční gramotnost jako součást každého rekvalifikačního kurzu).

Vidíme, že je zde výčet možností prevence zadlužování ze dvou stran. Na jedné straně z působnosti institucí (státu) a na straně druhé je to hledání možnosti prevence ve vlastních zdrojích u samotných jedinců. Jako budoucí sociální pedagožku mě z předešlého výčtu možností prevence zaujaly ty možnosti prevence zadlužení, které se snaží o nalezení zdrojů

u jedince samotného. Mezi ně patří vytvoření systému vzdělávání ve finanční gramotnosti, a proto se finanční gramotností zabývám podrobněji v následujícím textu.

2.2.1 Finanční gramotnost

Abychom se mohli pojmem „finanční gramotnost“ dále zabývat, je potřeba si tento pojem nejdříve definovat. Opletalová s Kvintovou (2014, s. 23) definují finanční gramotnost jako *„soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb.“*

Finanční gramotnost může dle Novákové se Sobotkou (2011, s. 12) nabývat různých podob, může být například základním prvkem prevence zadlužování a sociálního vyloučení, nebo základním nástrojem aktivní politiky zaměstnanosti pro získání a udržení slušného zaměstnání. Finanční gramotnost je také důležitá pro pochopení důchodové či školské reformy. Dle Palečkové (In Nováková, Sobotka, 2011, s. 15) *„finanční gramotnost není nic nového a dříve znamenala, jako základ výchovy mladých v rodině i ve škole, v podstatě umění nebo schopnost hospodařit se svým majetkem a penězi.“* Navrátilová, Jiříček a Zlámal (2013, s. 4) uvádějí, že finančně gramotný člověk se umí orientovat v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní finance či rodinný rozpočet. Měl by být podle těchto autorů (tamtéž, 2013) zároveň vybaven vědomostmi, které mu umožní rozlišit a odmítnout nevhodné či potenciálně nebezpečné *„finanční nabídky“*.

Dle mého názoru umět hospodařit se svým majetkem a orientovat se v problematice peněz a finančních produktů by se měly učit děti již na základních školách. Proto jsem velice potěšena, že s účinností od 1. září 2013 byla v lednu roku 2013 provedena MŠMT úprava Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání z roku 2007, která znamenala mimo jiné povinné zařazení finanční gramotnosti (dále jen „FG“) do školního vzdělávacího programu a to jak na prvním, tak i na druhém stupni (Opletalová, Kvintová, 2014, s. 43).

Dalším významným krokem pro zvýšení úrovně FG bylo vytvoření *„Národní strategie finančního vzdělávání“*, kterou v roce 2010 zpracovalo MF ve spolupráci s ČNB a MŠMT. Tato strategie je uceleným systémem k posílení FG v ČR, jejímž cílem je vytvoření

systemu finančního vzdělávání pro zvyšování úrovně FG občanů ČR. Finanční vzdělávání je klíčový prvek v ochraně spotřebitele na finančním trhu a zajišťuje v přiměřeném rozsahu dostupnost informací o ochraně a prosazování práv spotřebitele (Národní strategie finančního, 2010, odst. 1). Finanční gramotnost dle Novákové se Sobotkou (2011, s. 19) obsahuje tři složky: peněžní, cenovou a rozpočtovou:

- *peněžní složka finanční gramotnosti* vyjadřuje kompetence potřebné pro správu bezhotovostních a hotovostních transakcí a peněz,
- *cenová složka finanční gramotnosti* vyjadřuje kompetence potřebné pro porozumění inflaci a cenovým mechanismům,
- *rozpočtová složka finanční gramotnosti* vyjadřuje kompetence potřebné pro vedení rozpočtu, stanovení finančních cílů a správu osobního či rodinného rozpočtu.

Až doposud jsem se zabývala pouze teoretickými poznatky, legislativou a statistikou problematiky zadlužování jedinců s návazností na možnou prevenci zadlužování/zadlužení u jedinců. Obsáhlé informace o stavu problematiky mne poté směřovaly k probádání reálné situace se zadlužováním u jedinců, především osobní zkušenosti těchto jedinců s dluhy. Myslím si, že pro mne, nebo i jiné lidi, může veřejně sdílená osobní zkušenost dlužníka posloužit jako „návod“, jak se vyvarovat problémům s dluhy v osobním životě.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 ZKUŠENOST ZADLUŽENÉHO JEDINCE S ŘEŠENÍM DLUHU

3.1 Metodologie výzkumu

3.1.1 Hlavní výzkumný cíl a výzkumná otázka

Hlavním výzkumným cílem je zjistit, analyzovat a popsat zkušenosti zadlužených jedinců s dluhy. Hlavní výzkumnou otázkou je „*Jaké osobní zkušenosti mají zadlužení jedinci s dluhy?*“

3.1.2 Výzkumný soubor

Informanty mého výzkumu jsem volila záměrně. Záměrný výběr účastníků výzkumu je dle Gavory (2008, s. 188) typický pro kvalitativní výzkum. Informanty jsem zvolila dle určitých kritérií tak, aby byli vhodní pro můj výzkum a měli potřebné zkušenosti s danou problematikou. Prvním kritériem je volba takových informantů, kteří mají aktuálně dluh u úvěrové společnosti. Druhým kritériem byla vstřícnost informantů k poskytnutí rozhovoru. Původně jsem zamýšlela zvolit ještě třetí kritérium, které by vycházelo z teoretické části mé práce o zadlužení nejčastěji ohrožených skupinách obyvatel a informantem by se tudíž mohl stát pouze důchodce, matka samoživitelka nebo nezaměstnaný jedinec. Avšak v průběhu oslovování informantů jsem dospěla k závěru, že toto kritérium nemohu splnit, neboť žádný z mnou oslovených informantů toto kritérium nespĺňoval. Z původních pěti oslovených informantů se byly výzkumu ochotny zúčastnit dva, dvě ženy informantky.

Informantka 1 Klára²

žena, věk 30 let, svobodná, bezdětná, zaměstnaná, bydlí s přítelem v podnájmu.

Informantka 2 Petra

žena, věk 44 let, rozvedená, 2 děti, v invalidním důchodu, bydlí s přítelem v podnájmu.

² Jména informantů jsou pozměněna pro ochranu jejich osob.

3.1.3 Etická stránka výzkumu

Vzhledem k citlivosti zkoumané problematiky jsem věnovala náležitou pozornost etickým otázkám, zejména k zajištění bezpečí informantek. Důraz jsem kladla na dodržení anonymity informantek (například jsem změnila jména informantek). Ubezpečila jsem informantky o diskrétním použití nahraných dat při rozhovorech pouze pro výzkumné účely (vzor informovaného souhlasu tvoří přílohu 1). Pro zajištění hodnověrnosti dat došlo k autorizaci textu - opětovnému pročení přepisu rozhovoru informantkou s možností text s informacemi zúžit, rozšířit, případně opravit.

3.1.4 Strategie výzkumu a metoda sběru výzkumných dat

Pro svou práci jsem si zvolila strategii **kvalitativního výzkumu** pro jeho možnost detailního bádání. Dle Gavory (2008, s. 185) je kvalitativní výzkum zaměřen na hluboké poznání a jemnou analýzu konkrétního prostředí. Dle Dismana (2000, In Olecká, Ivanová, 2010, s. 33) je kvalitativní výzkum nenumerické šetření a interpretace sociální reality. V kvalitativním výzkumu usilujeme o vysvětlení jevů z pohledu zkoumaných osob a jeho cílem je snaha o vytváření nové teorie. Z kvalitativního výzkumu získáváme spoustu informací o poměrně malém počtu jedinců (Olecká, Ivanová, 2010, s. 33).

Jako metodu sběru výzkumných dat jsem zvolila **interview**. Je to otevřený či hloubkový rozhovor, ve kterém je informant povzbuzován ke spontánnímu vyprávění. Interview má podobu přátelského a důvěrného rozhovoru (Olecká, Ivanová, 2010, s. 37). Konkrétně jsem si vybrala **polostrukturované interview**, které je dle Gavory (2008, s. 206) částečně připravené a výzkumník má k dispozici rámcové otázky, kterých se pevně nedrží, ale přizpůsobuje je podle vyvíjejícího se obsahu interview. Vytvořila jsem si rámcové výzkumné otázky pro své interview s návazností na teorii o dopadech zadlužování v psychologické, sociální a ekonomické rovině.

Rámcové výzkumné otázky:

1. *Z jakého důvodu nastaly Vaše první finanční problémy?*
2. *Jakým způsobem jste oznámil/a rodině, či známým, že máte dluhy?*
3. *Jaké dopady na Vás měly finanční problémy se splácením?*
 - *Jaké jste měl/a pocity, když jste dlužil/a a nemohl/a splácet?*

- *Jak Vaše zadlužení ovlivnilo Vaše finanční možnosti při udržování Vašeho životního standartu?*
- *Jakým způsobem se odráželo Vaše zadlužení na vztazích s Vaším okolím, v rodině, u známých či na pracovišti?*

4. *Jak jste řešil/a a vyřešil/a Vaše problémy s dluhy?*

5. *Můžete říci po Vaší osobní zkušenosti se zadlužením, co byste Vy osobně doporučil/a těm, kteří o půjčce uvažují?*

3.1.5 Rozbor výzkumných dat a technika popisu výsledků výzkumu

Rozbor výzkumných dat jsem dělala metodou **kvalitativní analýza**, technikou **otevřené kódování**. Při otevřeném kódování výzkumník pomalu čte přepisy rozhovorů, lokalizuje témata v textu a přiřazuje jim označení. Výzkumník může kódovat slovo po slovu, podle odstavců, nebo podle celého textu. Cílem otevřeného kódování je tematické rozkrytí textu (Hendl, 2016, s. 251).

Pro popis výsledků výzkumu jsem zvolila techniku **vyložení karet**, která je dle Švaříčka se Šedřovou (2007, s. 226) „*tou nejjednodušší nástavbou nad otevřené kódování, jakou si lze představit. Jde zkrátka o to, že výzkumník vezme kategorizovaný seznam kódů, kategorie vzniklé skrze otevřené kódování uspořádá do nějakého obrazce či linky a na základě tohoto uspořádání sestaví text tak, že je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií.*“

3.1.6 Postup výzkumného bádání

Po zpracování teoretické části o problematice zadlužování jedinců a o problematice prevence zadlužování jedinců, jsem se začala zabývat přípravou potřebných podkladů k vypracování praktické části. Po stanovení hlavního výzkumného cíle, hlavní výzkumné otázky, výzkumného souboru, strategie výzkumu, metody sběru výzkumných dat, techniky rozboru výzkumných dat, techniky popisu výsledků výzkumu a rámcových výzkumných otázek, jsem začala s hledáním a oslovováním vybraných informantů.

Oslovila jsem osobně postupně pět informantů žijících v mém okolí, o kterých jsem věděla, že mají s dluhem zkušenosti. Jejich jména jsem získala na doporučení mě známých osob. Jak jsem již sdělila v kpt. 3.1.2, z původních pěti oslovených informantů, svolily k poskytnutí interview dvě informantky. S každou informantkou zvlášť jsem si

prostřednictvím e-mailu domluvila schůzku u mě v kanceláři po mojí pracovní době. Má kancelář je vhodná pro diskrétní rozhovor a jeho nahrávání, protože zajišťuje soukromí a ticho.

S informantkou Klárou jsme se sešly dne 3. listopadu 2016 v 15:00h. S Klárou jsme se před samotnou schůzkou znaly pouze „od vidění“ ze zaměstnání. Oslovení Kláry mi doporučila moje kolegyně, která se s Klárou zná osobně. Setkání trvalo přibližně třicet minut, po pár úvodních slovech a podepsání informovaného souhlasu jsme začaly s nahráváním interview, které samotné trvalo patnáct minut. Klára na mne působila ze začátku poněkud nervózně, ale myslím si, že se mi podařilo navodit příjemnou atmosféru a počáteční nervozita postupně vymizela.

S informantkou Petrou jsme se sešly dne 8. listopadu 2016 v 17:00h. S oslovením Petry mi pomohla kamarádka, informantčina dcera. Vzhledem k tomu, že se jedná o kamarádkinu maminku, tak jsme nejdříve probraly pár soukromých věcí a poté přešly k podepsání informovaného souhlasu a nahrávání interview. Setkání trvalo přibližně třicet minut a nahrávka má celkem deset minut. Petra na mne působila poměrně uvolněným dojmem již od začátku rozhovoru.

Nahrávání interview probíhalo pomocí aplikace „záznamník“ na mobilním telefonu. Následně jsem každé interview doslovně přepsala do počítače. Ukázka přepisu rozhovoru tvoří přílohu 2 k této práci. Poté jsem vytiskla přepis upraven tak, abych mohla po okrajích stran přepisu provést rozbor výzkumných dat. Celkem jsem analyzovala 14 stran přepsaného textu. Ukázka kvalitativní analýzy realizována pomocí techniky otevřené kódování tvoří přílohu 3 k této práci. Po rozboru textu přepisu z obou rozhovorů jsem stanovila osm následujících nejvýznamnějších kategorií:

1. *důvod uzavření prvního úvěru,*
2. *pokračování v zadlužování,*
3. *zatajování dluhů před rodinou a známými,*
4. *vlastní pocity při zadlužování,*
5. *omezení životního standartu,*
6. *vliv zadlužení na vztahy,*
7. *řešení a vyřešení problému,*
8. *doporučení informantek pro ty, kteří o půjčce uvažují.*

3.2 Popis výsledků výzkumných zjištění, diskuze a doporučení do praxe

Jak již bylo uvedeno výše, pro popis výsledků výzkumu jsem zvolila techniku vyložení karet a nyní se tedy budu zabývat jednotlivými kategoriemi.

3.2.1 Důvod uzavření první úvěrové smlouvy

Důvod uzavření prvního úvěru byl u informantek značně rozdílný. Zatímco Klára uzavřela první úvěrovou smlouvu bez velkého přemýšlení nad potřebností půjčky: *„V té době si myslím, že byl hodně velký boom právě tady těch půjček, bylo hrozně jednoduchý se k tomu dostat. Já jsem si třeba chtěla něco koupit, neměla jsem na to peníze, neměla jsem našetřeno a tak jsem využila tady té prostě jednoduché nabídky a vzala jsem si nějakou svoji první půjčku“* [I1-R14-19]³. *„Jo myslím si, že snad moji úplně první věc na splátky jsem si kupovala tehdy foťák“* [I1-R22-23], tak naopak u Petry bylo uzavření první úvěrové smlouvy pragmatické a celkem pochopitelné: *„Tu půjčku jsme použili na vybavení domácnosti, protože se nám narodil mladší syn a potřebovali jsme vybavit dětský pokoj“* [I2-R10-12]. Klářin důvod k uzavření první úvěrové smlouvy vede k zamyšlení, zdali nebyla na místě konzultace ohledně potřebnosti její půjčky. Její touha vlastnit fotoaparát ve spojení s dostupností nabídky půjčit si peníze rychle a fotoaparát vlastnit okamžitě, vedla k neuváženému kroku. Sama Klára se nad tím nezamýšlela a konzultaci nevyhledala. Ze strany úvěrové společnosti nebyla konzultace ohledně půjčky v komerčním zájmu, tudíž u Kláry nebyla ani navrhována.

3.2.2 Pokračování v zadlužování

První půjčku splácely Klára i Petra bez problému do určité doby. Poté nastaly problémy: *„Jo a tak to bylo ještě takový jako dobrý, že jsem to normálně splácela, byla to nějaká jedna prostě splátka, nějaká prostě třeba pětistovka. Jenže pak nastalo to, že jsem se stěhovala od rodičů s přítelem do podnájmu. A to teda znamenalo docela velký výdaje, jednorázový“* [I1-R25-30]. *„Tady tu půjčku jsme s manželem spláceli úplně v pohodě,*

³ Vysvětlivky pro zápis závorky: I=informantka; 1=pořadí (číslo) informantky; R= řádek v přepisu interview; 14-19=rozsah pořadí řádků v přepisu interview

žádný problémy tam nenastaly. A nějaké prostředky nám z toho i zbyly a já jsem společně s kamarády začala chodit občas večer si někam sednout. Takže občas nějaké to pivko padlo a pár prostředků mě naučili kamarádi házet do automatu“ [I2-R12-18]. Finanční problémy se u obou informantek dále prohlubovaly: „Já jsem všechny peníze dala na nějaký nákup třeba do domácnosti a takhle a teď jsem najednou neměla jako pomalu z čeho žít jo. A tak jsem si říkala nic, tak si vezmu nějakou další půjčku a vzala jsem si jakoby finanční úvěr“ [I1-R 30-34]. „A netrvalo to dlouho a najednou z jedné půjčky jich bylo osm, kdy dohromady se u mě vyšplhal dluh asi na nějakých osm set tisíc“ [I2-R19-21].

Klára i Petra se dostaly do dluhové pasti, kterou jsem zmiňovala v teoretické části této práce: „A já jsem třeba ještě z té další půjčky splatila ten předchozí úvěr, kterej mě zbýval, tak jsem si to doplatila, abych měla zase jenom jednu půjčku. No ale potom to začalo, pak se to docela rozjelo. Nakupovala jsem prostě různý blbosti, nebyly to prostě nutný věci. Jo tak věci prostě, na který jsem neměla našetřeno a neměla jsem na to prostě peníze, ale chtěla jsem je“ [I1-R38-49]. „Nepřemýšlela jsem o tom prostě, jsem to tam práskala jedno za druhým a v jedné chvíli jsem jich měla třeba pět“ [I1-R52-54]. Ani jedna z informantek neměla povědomost o dluhové pasti. „Zhruba od té třetí půjčky už to šlo se mnou z kopce. Prostě nezvládala jsem to, pořád jsem ty prostředky vrážela do toho automatu s vidinou toho, že ty peníze vyhraju zpátky a že se s rodinou budeme mít líp“ [I2-R29-32]. „Nicméně pořád jsem se snažila jednu půjčku přebívat druhou“ [I2-R45-46]. Obě informantky podvědomě odmítaly připustit hloubku svého problému. Popírání problému s dluhy, samy před sebou, je vedlo ke stále většímu zadlužování, než u nich bylo na začátku, při podpisu první úvěrové smlouvy. Vidíme bezmocnost informantek situaci řešit, ale také vidíme jejich neschopnost spirálu dluhů zastavit jejich vlastními silami.

3.2.3 Zatajování dluhů před rodinou a známými

Klára i Petra shodně vypověděly, že svoje dluhy před rodinou zatajovaly: „Jsem jim to vlastně na začátku vůbec neříkala. My jsme doma nějak jako dobrý vztahy neměli, s rodinou, s našima vůbec a jakoby, byla i hodně velká moje chyba, že jsem to třeba i před přítelem tajila no tehdy“ [I1-R91-94]. „Přede všema jsem to tajila. Oni si, všichni si mysleli, že vydělávám takový peníze, a nebo, že manžel mi dává takový peníze, že to můžu do těch automatů strkat“ [I2-R36-38]. „Já jsem vymýšlela všemožné skryše, jak ty smlouvy

ukrýt. *A měla jsem je schované, já nevím, v sedačce a podobně*“ [I2-R116-119]. Kreativita při zatajování dluhů a schovávání úvěrových smluv informantkami vedla k tomu, že jejich okolí, rodina a přátelé byly celkem neskrytě uváděny v omyl. O půjčkách rodina ani přátelé nevěděli, nebo jenom něco málo tušili. Svoje obavy informantky navenek neprojevily, navenek bylo vše v naprostém pořádku.

3.2.4 Vlastní pocity při zadlužování

Informantky situace trápila, neviděly žádné řešení, jak se z dluhů dostat. *„Nebylo to vůbec příjemný, jako nechcu to už nikdy zažít, nepřeju to nikomu. Nebylo mi z toho dobře no, vnitřně jsem hrozně cítila, že bych se z toho chtěla dostat ven, ale nevěděla jsem v ten moment jak to vyřešit. Necítila jsem žádnou záchrannou brzdu, nevěděla jsem prostě žádný řešení, jak z toho ven“* [I1-R106-114].

Nevolno a nepříjemné pocity beznaděje, hanby a viny se střídavě hlásily uvnitř Kláry i Petry. *„Tak ze začátku jsem si vůbec nepřipouštěla, že bych to někdy vůbec nezvládla, ale časem mě začala svírat taková ta úzkost, kdy už jsem si začala uvědomovat, že asi to nebude úplně v pořádku“* [I2-R43-45]. *„Začínal tam takovej ten pocit té úzkosti a bezmoce no. Nevěděla jsem, jak tu situaci řešit“* [I2-R53-54]. Rozpor mezi neustálým zadlužováním a hlasem vlastního svědomí vedl u obou informantek k negativním pocitům, zejména pocitu úzkosti, který už dále neuměly skrytě zvládat.

3.2.5 Omezení životního standartu

Zadlužování má zajisté vliv na udržování životního standartu a zadlužování může omezovat například i osobní záliby, s čímž se setkala Klára i Petra. *„Určitě jsem se musela omezit, třeba přátelé jeli někam na výlet nebo něco, tak jsem řekla ne, sorry já nepojedu, nemůžu, jo. Nebo jsem řekla, nepudu ted'ka do hospody, nepudu do kina, nepojedu, jo“* [I1-R165-168].

Omezení zálib bylo pro informantky nepříjemné, považovaly to za jakousi daň za vlastní chybu. Hůře snášely informantky ty omezení, které měly vliv na celou jejich rodinu. *„Tak tam nejenom záliby, ale tam strašně moc omezení, díky té insolvenci vznikne. Takže zrušili mi smlouvy v bance, žádný účet na sebe vlastně nesmím mít napsaný“* [I2-R92-95]. *„Zrušili mi smlouvu na telefon. Zrušili mi i televizi“* [I2-R99-101].

Naštěstí se Klára i Petra setkaly s pomocí od své rodiny, či známých, kteří jim finančně vypomáhají. „*Ale tak s tím mě třeba i někdy přítel pomohl, že věděl, že nemám peníze, tak prostě, na ten nájem jsem dala a von třeba jídlo nakoupil společný jo nebo něco. A nebo, třeba nějaká známá, nebo někdo mi řekl, tady třeba můžeš zametat schody, nějaká taková brigáda, kdy mi dala bokem třeba tisícovku, tak jsem to měla pro sebe*“ [I1-R179-182]. „*Všecko řeším přes dceru, která ten účet má napsaný na sebe a defakto k němu mám jenom dispoziční právo a můžu ho takhle využívat*“ [I2-R97-99]. „*Ted'kom mě platila telefon*“ [I2-R132-133]. „*Takže mi ted'kom hodně pomáhá tatínek*“ [I2-R135-136]. Finanční výpomoc od rodiny, či známých je pro Kláru s Petrou určitě důležitá, neboť jim alespoň trochu ulehčuje jejich finanční situaci. Otázkou je, zda pomoc ze strany blízkých je pro zadlužené informantky v rovnováze s jejich vlastní aktivitou řešit problém, nebo se stává pouze přenosem odpovědnosti za dluh na „*pomocníky*“.

3.2.6 Vliv zadlužení na vztahy

Snížený životní standart má dále vliv na sociální vztahy informantek, či už v rodině, nebo s kamarády. Ze začátku, vzhledem k tomu, že Klára o svém problému nikomu neřekla, její okolí žádné vnější změny nijak nezaznamenalo. „*Já si myslím, že na vztazích se to nějak neodráželo, protože já jsem to prostě většinou toho času nikomu neřekla*“ [I1-R188-190]. Klářin přítel se později o jejích dluzích dozvěděl, ale nemělo to na jejich vztah žádný podstatný vliv a žijí spolu dodnes. Roly zde mohl sehrát i fakt, že nebyly manželé a že její přítel nebyl spoluodpovědný za její dluhy.

U Petry to bylo jiné. Petra na začátku, tak jako Klára, problémy s dluhy před rodinou a známými tajila. Smlouvy všemožně schovávala a nějakou dobu se jí to dařilo. „*Měla jsem je schované, já nevím, v sedačce a podobně*“ [I2-R119]. Pak se to vše provalilo. „*...kdy manžel to tam objevil, takže docela dost jsme se kvůli tomu hádali a nakonec jsme se teda rozhodli, že se rozvedeme*“ [I2-R120-121]. Bohužel u Petry došlo k rozvodu a děti byly přiznány do péče jejího manžela.

O vlivu jejich zadlužení na vztahy s přáteli, či v zaměstnání informantky nijak blíže nehovořily, neboť jak jsem uvedla v podkapitole 3.2.3., své problémy s dluhy před okolím tajily.

3.2.7 Řešení a vyřešení problému

Situace Kláry i Petry se stále více zhoršovala. Kláře přišly exekuce na plat a Petře neustále volali vymahači. V té chvíli se obě uvědomily, že takhle to dál nejde a je potřeba situaci řešit. Podnětem k řešení situace s dluhy byl více tlak a hrozby vnějšího okolí, nežli svědomí informantek.

Klára hledala pomoc nejdříve na internetu a poté v poradně. *„No a pak jsem prostě zjistila, že takhle to dál nejde a začala jsem se zajímat prostě o tu možnost té insolvence. Jo, tak našla jsem si na internetu různé články a příběhy lidí, co to jako tím prošli, zajímala jsem se o to. Objednala jsem se do té poradny při finanční tísní, tam mně teda hodně pomohli, poradili mi, jak si to mám sepsat tu žádost“* [I1-R122-128].

Petra se rozhodla jít pro informace do banky a poté do poradny. *„Takže jsem zašla do banky, kde mě paní přesměrovala na finanční poradnu. Právě na finanční poradně, když zhodnotili celou mou situaci, tak mi doporučili obrátit se na soud a podat si žádost o insolvenční“* [I2-R57-61].

Oběma informantkám byla doporučena insolvence. Po náročném vyřizování a zdoluhavých procesech, byla k jejich nesmírné radosti, Petře i Kláře insolvence schválena. Ten pocit úlevy z nich vyzařoval snad ještě i v ten moment, když se mnou o tom hovořily. *„Když jsem prostě přišla s tou žádostí, všechno jsem si to sepsala dohromady, všechny ty věci jsem si posháněla, co k tomu byly potřeba. Dala jsem to na ten soud a tam mě prostě přišlo oznámení, že to bylo prostě schválený, tak to bylo prostě úplně jako naprostá úleva“* [I1-R135-140]. Dle Petry to byl proces opravdu zdoluhavý, ale nakonec vše dobře dopadlo: *„Nějakou dobu to trvalo. Strašně moc prostředků chtěli doložit, veškeré ty smlouvy, můj příjem. Strašně dlouho to trvalo, ale nakonec ano, nakonec mi ji schválili. Což jsem strašně ráda, protože se už začínám z toho dostávat“* [I2-R63-69].

Klára i Petra nyní splátky na insolvenční řízení řádně splácejí a doufají, že vše bude zase v pořádku. Oběma zbývá přibližně ještě rok, než budou mít insolvenční řízení splacenou. *„Takže já třeba teďka jsem se dívala, že už tam mám nějakých šedesát procent těch dluhů splacenejch. Ještě rok mě zbývá“* [I1-R160-161]. Petře se sice v průběhu splácení insolvence přihodil pracovní úraz a je nyní již druhým rokem v invalidním důchodu třetího stupně, ale díky pomoci jejího tatínka se jí daří splátky hradit v pořádku. *„Vlastně mě ta insolvence byla schválena, nebo začala jsem splácet v září dva tisíce dvanáct a příští rok v září bych měla splatit poslední splátku“* [I2-R72-75]. Obě informantky mi nakonec

sdělily, že se ze svých chyb dostatečně poučily a že doufají, že vše dospěje ke šťastnému konci.

3.2.8 Doporučení informantek pro ty, kteří o půjčce uvažují

Na závěr rozhovoru jsem se informantek ptala, co by doporučily ostatním, kteří o půjčce třeba uvažují, nebo aby mi sdělily nějaké doporučení pro ostatní, aby nedocházelo k takovému zadlužování. Jejich odpovědi se výrazně podobaly. Obě informantky se shodly na tom, že na co lidé nemají, to si nemají kupovat. Klára například doporučuje: „*Aby se jako slepě nehnali za něčím, co prostě můžou mít třeba za dva roky, když si na to naspoří bokem*“ [I1-R203-204]. „*Ale hlavně jako v první řadě si spočítat, nebo vzít si prostě tu svoji výplatu, podívat se na to, kolik mě vůbec měsíčně přistane na tom účtu a kolik jako měsíčně z toho účtu odejde*“ [I1-R210-212]. Petřina rada zní podobně: „*Asi po tady té zkušenosti bych doporučila všem, na co nemáš, to si nekupuj*“ [I2-R141-142]. „*Ale půjčky typu dovolená, nebo vybavení domácnosti, určitě bych se tomu vyhýbala obloukem*“ [I2-R146-147].

Klára ještě dodává, že je také důležité si vše pořádně rozmyslet: „*Prostě se logicky nad tím zamyslet*“ [I1-R215]. „*Nejít do toho prostě bezhlavě a fakt si klidně sednout, napsat si to na ten papír. Hlavně si říct, jestli to fakt jako nutně potřebuju hned teď*“ [I1-R228-230].

Na Kláře i Petře bylo vidět, jak moc svých chyb litují a že v budoucnu budou určitě uvažovat rozumněji, než podepíše třeba nějakou další úvěrovou smlouvu.

Na základě výpovědí informantek Kláry a Petry, bychom mohli mluvit o jistých podobnostech v jejich situacích se zadlužením. Oba příběhy s dluhem začaly neuváženým uzavřením spotřebitelského úvěru. Následovalo neuvážené podepisování dalších úvěrů pro splacení těch předešlých úvěrů a obě informantky se tak dostaly do dluhové pasti. Proces zadlužování u informantek koresponduje s tvrzením Jandy (2013, s. 63-64), který popisuje v teoretické části mé práce (kpt. 1.1.2), že spotřebitelské úvěry jsou tím nejjednodušším způsobem, jak se dostat do dluhové pasti, protože málokdo zůstane u jednoho úvěru a právě naopak uzavírá další a další úvěry.

V příběhu Kláry se navíc setkáváme s uzavřením smlouvy na základě lákavé reklamy, kdy ve skutečnosti dané zboží prakticky vůbec nepotřebovala, což se také shoduje s teorií Dupala (kpt. 1.2 této práce).

V případě Petry by se situace s první úvěrovou smlouvou vyřešila možná i zdárně, kdyby se problém nestal hlubším z důvodu závislosti na herních automatech. Jak uvádí Tkáč (viz. kpt. 1.3.2 této práce) závislost na herních automatech je jedna z několika možností psychologických dopadů zadlužení jedince. U informantky Petry se mi dále potvrdila také teorie (viz. kpt. 1.3 této práce), že závislost na herních automatech je nejenom dopadem zadlužení jedince, ale samotná závislost na herních automatech také vede k dalšímu zadlužení jedince a stává se tedy tato závislost také příčinou zadlužování jedince.

Další podobnost mezi příběhy Kláry a Petry nacházím v řešení problému pomocí insolvence, kterou jsem uváděla v teoretické části (kpt. 1.3.3. této práce) jako jednu z možností ekonomických dopadů zadlužení na jedince.

Všechny teorie, uváděné k problematice zadlužení jedince v teoretické části mé práce, nebyly v mém výzkumu informantkami potvrzené. Například teorie o nejčastějších skupinách, které jsou zadlužováním ohrožené. Dle teorie jsou to osoby nezaměstnané, matky samoživitelky nebo senioři (viz. kpt. 1.4 této práce). Obě informantky byly v době uzavření první úvěrové smlouvy a následných problémů se splácením dluhů, řádně zaměstnány a pobíraly mzdu. Zde tedy vidíme, že do rizikové skupiny patří i jedinec, který je zaměstnaný a pravidelně pobírá mzdu. Bylo by možná zajímavé zjistit, do jaké míry se vyskytují jedinci s dluhy, kteří mají řádné zaměstnání, oproti v teorii uváděným ohroženým skupinám. Platí, že problémy se zadlužením může být ohrožen prakticky kdokoliv, kdo podepíše jakoukoliv úvěrovou smlouvu, i když při jejím podepisování se splácení dluhu jako problém nejeví.

Zde si kladu otázku, zda by se pomocí vzdělávání ve finanční gramotnosti, jako jisté formy prevence zadlužování, dalo obecně předejít zadlužení? Zda by obě účastnice mého výzkumu v případě absolvování vzdělání ve finanční gramotnosti vůbec uzavřely první úvěrovou smlouvu? Zda by příběhy Kláry a Petry vůbec existovaly, když by byly náležitě finančně gramotné?

Doufám, že po povinném zařazení finanční gramotnosti do školního vzdělávacího programu, které má účinnost od 1. září 2013, dojde k poklesu míry zadluženosti u generace, která ji měla již povinně zařazenou do výuky. Zda se má domněnka potvrdit, se

může například prokázat ve chvíli, jakmile tato generace dosáhne plnoletosti a bude svéprávná k uzavírání úvěrových smluv. Myslím si, že vzdělání ve finanční gramotnosti má opravdu velký smysl v problematice zadlužování jedinců.

Co se týče generací, které finanční gramotnost ještě neměli zařazenou do výuky, tak zde bych viděla řešení v rekvalifikačních kurzech, a proto navrhuji, aby byla rozšířena nabídka rekvalifikačních kurzů, školení a dozdělávání, které by zvyšovaly finanční gramotnost u jedinců, jako je například nabídka primární prevence zadlužování pro celou širokou veřejnost v České republice a nikoli jenom pro ohrožené skupiny obyvatel.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zabývala problematikou zadlužování jedince a možnostmi, jak takovému zadlužování předcházet. Zadlužování je v současné době velice závažným tématem. Před samotným rozhodnutím pro uzavření úvěrové smlouvy, je potřeba si vše řádně promyslet a propočítat, což činí málokdo a tudíž poté není daleko k problémům se splácením dluhu. Zvláště například u hypoték je potřeba jednat obzvláště obezřetně, neboť hypoteční úvěry bývají většinou závazkem třeba i na třetinu života.

Dle mého názoru jsou nejrizikovější skupinou lidé, kteří novou půjčkou splácí půjčku předchozí a tak činí stále dokola, aniž by si uvědomovali, že takové řešení nemá vůbec smysl. Tito lidé se zřejmě moc neorientují ve finanční gramotnosti, která má nepochybně důležitou roli v rámci prevence zadlužování.

Na základě výpovědí informantek jsem zjistila spoustu cenných informací ohledně jejich osobních zkušeností s dluhy. Tyto konkrétní příběhy našťastí skončily se šťastným koncem, ale bohužel ne všem se takové štěstí naskytne. Myslím si, že jejich příběhy jsou dostatečně velkým „varováním“ pro ostatní, kteří se například rozhodují pro uzavření úvěrové smlouvy.

Tato práce mi přinesla spoustu nových poznatků, které souvisejí se zadlužováním jedinců. A zároveň jsem si z této práce odnesla i pár důležitých rad do budoucna, jak si například zvolit solidního věřitele, na co si dávat pozor před podepsáním smlouvy, nebo jak se vyvarovat případným problémům se splácením dluhu.

„Jedni šetří, jako by měli žít věčně, druzí utrácejí,

jako by měli hned zemřít“

(Aristotelés, 2013, odst. 19).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. *Prevence zadlužování a řešení předluženosti v SVL*. [online]. [cit. 2016-10-04]. Dostupné z: <<http://www.socialni-zaclenovani.cz/prevence-zadluzovani-a-reseni-predluzenosti-v-socialne-vyloucenych-lokalitach>>
- BĚHOUNEK, P. *Úvěry a půjčky*. 1.vyd. Ostrava: Sagit, 2000, 134 s. ISBN 80-7208-155-1.
- BUCHTOVÁ, B., ŠMAJS, J., BOLELOUCKÝ, Z. *Nezaměstnanost*. 2.vyd. Praha: Grada, 2013, 187 s. ISBN 978-80-247-4282-3.
- CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ. *Citáty na téma dluh*. [online]. [cit. 2016-11-04]. Dostupné z: <<http://citaty.net/klicova-slova/dluh/>>
- CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ. *Citáty na téma dluh*. [online]. [cit. 2016-11-04]. Dostupné z: <<http://citaty.net/klicova-slova/dluh/?page=2>>
- CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ. *Citáty na téma dluh*. [online]. [cit. 2016-11-16]. Dostupné z: <<http://citaty.net/vyhledavani/?h=dluhy&page=2>>
- CITUJ. *Citáty*. [online]. [cit. 2016-11-20]. Dostupné z: <<http://cituuj.cz/Citaty/kat-128.aspx?pg=2>>
- ČESKÁ LEASINGOVÁ A FINANČNÍ ASOCIACE. *Charakteristika leasingu*. [online]. [cit. 2016-10-23]. Dostupné z: <<http://www.clfa.cz/index.php?textID=40>>
- ČESKÁ LEASINGOVÁ A FINANČNÍ ASOCIACE. *Úprava leasingu v právu v ČR*. [online]. [cit. 2016-10-23]. Dostupné z: <<http://www.clfa.cz/index.php?textID=41>>
- ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. *Bankovní statistika*. [online]. [cit. 2016-10-21]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/statistika/menova_bankovni_stat/bankovni_statistika/bank_stat_komentar.html>
- ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. *O ČNB*. [online]. [cit. 2016-10-21]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/>
- ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. *Šetření úvěrových podmínek bank*. [online]. [cit. 2016-10-08]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/uverove_setreni/download/2016_q2_BLS.pdf>

ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. *Zpráva o finanční stabilitě*. [online]. [cit. 2016-10-08].

Dostupné z:

<http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2014-2015/fs_2014-2015.pdf>

ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Vzrostl počet důchodů s exekucí srážkou. Rostou i exekuce z nemocenských dávek*. [online]. [cit. 2016-10-09]. Dostupné z:

<<http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2016/20160211-vzrostl-pocet-duchodu-s-exekucni-srazkou.-rostou-i-exekuce-z-nemocenskych-davek.htm>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Míry zaměstnanosti, nezaměstnanosti a ekonomické aktivity- prosinec 2015*. [online]. [cit. 2016-10-09]. Dostupné z:

<<https://www.czso.cz/csu/czso/cris/miry-zamestnanosti-nezamestnanosti-a-ekonomicke-aktivity-prosinec-2015>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Příjmy a životní podmínky domácností-2014*. [online].

[cit. 2016-10-09]. Dostupné z:

<<https://www.czso.cz/documents/10180/20543103/1600211512a.pdf/cf8868b6-9541-4501-be83-fabb129b78de?version=1.0>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sebevraždy*. [online]. [cit. 2016-10-09]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/czso/sebevrazdy_zaj>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Věkové složení obyvatelstva*. [online]. [cit. 2016-10-21].

Dostupné z:

<<https://www.czso.cz/documents/10180/20554227/1300691501.pdf/5713f724-caf9-413d-8747-59b0d72d6c0b?version=1.0>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vybrané demografické údaje v České republice*. [online].

[cit. 2016-10-21]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/33786359/32018115_0101.pdf/22674bba-d272-43c3-b228-6f6af29550cb?version=1.1>

DOHNAL, J. *Spotřebitelský úvěr: praktická příručka s příklady a judikaturou*. Praha: Leges, 2011, 128 s. ISBN 978-80-87212-76-9.

DUPAL, L. *Odpovědné půjčování - Jak nespadnout do dluhové pasti*. Praha: Sdružení českých spotřebitelů, 2012, 6 s. ISBN 978-80-87719-02-2.

DUPAL, L., SCHLÖSSBERGER, O., TOMAN, P. *Podepsat můžeš, přečíst musíš! : (umíme si půjčit peníze?)*. 2.vyd. Praha: Sdružení českých spotřebitelů, 2008, 32 s. ISBN 978-80-9030303-3-5.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, 269 s., ISBN 978-80-223-2391-8.

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. *Matky samoživitelky a jejich situace v České republice*. [online]. [cit. 2016-10-21]. Dostupné z:

<http://genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf>

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. 4. vyd. Praha: Portál, 2016, 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9.

HYOINDEX. *Hypotéky v roce 2015*. [online]. [cit. 2016-10-08]. Dostupné z: <<http://www.hypoindex.cz/hypoteky-v-roce-2015-prumerna-urokova-sazba-2-14-a-objemy-pres-190-mld-kc/>>

HYOINDEX. *Na co všechno je možné použít hypotéku?* [online]. [cit. 2016-10-08]. Dostupné z: <<http://www.hypoindex.cz/na-co-vsechno-je-mozne-pouzit-hypoteku/>>

JAKEŠ, P. a kol. *Finanční gramotnost pro první stupeň základní školy*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 48 s. ISBN 978-80-7373-087-1.

JANDA, J. *Jak žít šťastně na dluh*. 1.vyd. Praha: Grada, 2013, 176 s. ISBN 978-80-247-4833-7.

KLINIK A DIKTLOGIE. *Co je prevence*. [online]. [cit. 2016-10-23]. Dostupné z: <<http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/377/3071/Co-je-prevence>>

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, 216 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

KRAUS B., HRONCOVÁ J. a kol. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 3.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012, 172 s. ISBN 80-86429-08-3.

MELUZÍN, T., ZEMAN, V. *Bankovní produkty a služby. Bankovníctví I.* Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 198 s.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Bezdomovectvím je ohroženo až sto tisíc lidí v ČR.* [online]. [cit. 2016-10-15]. Dostupné z:
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/16192/TZ_100913a.pdf>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Národní strategie finančního vzdělávání 2010.* [online]. [cit. 2016-10-15]. Dostupné z:
<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani-2010>>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Prevence.* [online]. [cit. 2016-10-15]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence>>

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ. *Preventivní prohlídky.* [online]. [cit. 2016-10-15]. Dostupné z: <http://www.mzcr.cz/dokumenty/preventivni-prohlidky_8092_2956_1.html>

MUSELÍKOVÁ, M., VAŇKOVÁ, Z., VODIČKOVÁ, M. *Právo v sociální oblasti.* Brno: Institut mezioborových studií, 2015, 145 s.

NAČERADSKÝ, O. *Dlužníci musí přestat věřit na zázraky a začít splácet.* [online]. [cit. 2016-10-21]. Dostupné z: <<http://www.hypoindex.cz/naceradsky-dluznici-musi-prestat-verit-na-zazraky-a-zacit-splacet/>>

NAVRÁTILOVÁ, P., JIŘÍČEK, M., ZLÁMAL, J. *Finanční gramotnost- učebnice učitele.* 2. vyd. Kralice na Hané: Computer media, 2013, 184 s. ISBN 978-80-7402-151-0.

NÁRODNÁ SPRÁVA. *Stav drogových závislostí a kontrola drog v Slovenskej republike.* [online]. [cit. 2016-10-24]. Dostupné z:
<<http://www.infodrogy.sk/narodnasprava/index.cfm?module=ActiveWeb&page=Webpage&s=PartA3>>

NOVÁKOVÁ V., SOBOTKA V. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice 7 základních modulů finanční gramotnosti.* 2. vyd. Praha: COFET, 2011, 415 s. ISBN 978-80-9043-96-1-0.

OLECKÁ, I., IVANOVÁ, K. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti.* Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc, o.p.s., 2010, 44 s. ISBN 978-80-87240-33-5.

ONDŘEJ, J. *Zadlužení - fenomén současnosti*. 1.vyd. Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií, 2012, 270 s. ISBN 978-80-86744-92-6.

OPLETALOVÁ, O., KVINTOVÁ J. *Vybrané aspekty finanční gramotnosti v podmínkách základních a středních škol*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014, 144 s. ISBN 978-80-244-4519-9.

PRUNNER, P. *Psychologie gamblerství aneb Sázka na štěstí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 273 s. ISBN 978-80-7380-074-1.

PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. 1.vyd. Praha: TRITON, 2008, 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.

REVENDA, Z. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 5.vyd. Praha: Management Press, 2012, 423 s. ISBN 978-80-7261-240-6.

SMRČKA, L. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, 538 s. ISBN 978-80-7400-199-4.

SUTTON, G. *Jak se zbavit dluhů: místo dluhů získáte dobrý kredit*. Hodkovičky [Praha] : Pragma, 2010, 237 s. ISBN 978-80-7349-129-1.

ŠENKÝŘOVÁ, B. *Bankovníctví*. 1.vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2010, 253 s. ISBN 978-80-7408-029-6.

ŠTABLOVÁ, R. *Kriminologie*. Studijní texty. Praha, 2008, 78 s.

ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TKÁČ, J. *Adiktologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011, 118 s.

ZÁKON č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů. [online]. [cit. 2016-10-20]. Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-21/print>>

ZÁKON č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele. [online]. [cit. 2016-10-21]. Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-634>>

ZÁKON č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů. [online]. [cit. 2016-10-22]. Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-120>>

ZÁKON č. 190/2004 Sb., o dluhopisech. [online]. [cit. 2016-10-21]. Dostupné z:

<<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-190>>

ZÁKON č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). [online]. [cit. 2016-10-22]. Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-182>>

ZÁKON č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. [online]. [cit. 2016-10-21]. Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>>

ZÁKON č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů. [online]. [cit. 2016-10-20]. Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2010-145>>

ZÁKON č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. [online]. [cit. 2016-10-21]. Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>>

ZMĚNY ZÁKONŮ. *Zákon o spotřebitelském úvěru*. [online]. [cit. 2016-10-05]. Dostupné z: <<http://www.zmenyzakonu.cz/vyber.aspx?k=257/2016%20Sb.>>

ZONKY. *Jak to funguje*. [online]. [cit. 2016-11-15]. Dostupné z: <<https://zonky.cz/#jak-to-funguje>>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

č.	Číslo
ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ČSÚ	Český statistický úřad
FG	Finanční gramotnost
MF	Ministerstvo financí
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MŠMT	Ministerstvo školství a tělovýchovy
např.	Například
odst.	Odstavec
popř.	Popřípadě
RPSN	Roční procentuální sazba nákladů
s.	Strana
Sb.	Sbírka zákonů
tab.	Tabulka
tj.	To je

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 – Obecná míra nezaměstnanosti	30
Tabulka 2 – Rozvody a živě narozené děti mimo manželství 2009 - 2014	31
Tabulka 3 – Věkové složení obyvatelstva 2009–2014 (k 31.12.).....	32
Tabulka 4 – Počet výplat důchodů se zařízenou exekuční srážkou	33

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA 1 VZOR INFORMOVANÉHO SOUHLASU

PŘÍLOHA 2 UKÁZKA PŘEPISU ROZHOVORU

PŘÍLOHA 3 UKÁZKA OTEVŘENÉHO KÓDOVÁNÍ

PŘÍLOHA 1 VZOR INFORMOVANÉHO SOUHLASU

Informovaný souhlas

Já (jméno a příjmení) jsem byl/a informován/a o výzkumu paní Lucie Elískové a uděluji tímto souhlas s nahráváním interview a použitím informací z interview pro účely výzkumného šetření týkajícího se bakalářské práce na téma „*Možnosti prevence zadlužování jedinců ve společnosti*“ v souladu se Zákonem číslo 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů ve znění pozdějších předpisů.

V dne

Podpis informanta:

PŘÍLOHA 2 UKÁZKA PŘEPISU ROZHOVORU

V: Mhm

I: Tak to nebylo zrovna moc už, už se to nedalo moc jako zvládat, takže jsem třeba se dostala do takovýho stavu, že jsem některý ty splátky vynechala, protože už jsem třeba na to neměla ty peníze, ten daněj měsíc.

V: Mhm

I: Takže já jsem se dostala do stavu, že jsem toho hodně nechala tak jako vyhnít⁴, prostě ty společnosti to třeba po mě nevymáhaly tak rychle jo, já jsem třeba nějakou splátku nezaplatila a teďka jsem třeba já nevím půl roku čekala, než vůbec se mi někdo ozval, že po mě něco chce jo.

V: Takže jakoby sama ses nezajímala o to, nevolalas třeba do té společnosti, že ses zpozdila?

I: Byla jsem jako strašně hodně pasivní, tak jsem prostě spíš se snažila to jakoby tutlat, nebo..⁵myslela jsem si, že to prostě, že ten problém najednou nemám. Tím, že jsem tu splátku nezaplatila, nikdo mě nevolal jo, v ten moment.

V: Jo jo rozumím.

I: Byla to prostě hloupost, ale jo. Ale pro mě to bylo v ten daněj moment řešení toho, že jsem aspoň měla nějaký ty peníze navíc, třeba na to..jídlo jo, nebo prostě na něco jinýho, že jsem ty peníze nemusela dávat někam do banky.

V: Mhm. A oznámilas jakoby rodině, nebo známým, že máš tady takový problémy s tím splácením, že máš dluhy?

I: Jako třeba přítel nebo aji naši věděli, že nějaký půjčky mám, ale myslím si, že nevěděli v ten moment, že už jakoby mi to přerůstá přes hlavu a že s tím mám nějaký problémy to ne.

V: Jojo

⁴ podtržení symbolizuje nápadné zdůraznění slova

⁵ dvě tečky symbolizují krátkou pauzu v projevu

PŘÍLOHA 3 UKÁZKA OTEVŘENÉHO KÓDOVÁNÍ

II - Klára

1 V: Tak já tě tady vítám teda u rozhovoru a jenom teda chci říct, že to
2 je všechno anonymní, veškerý tvoje údaje budou poskytnutý jenom
3 v rámci té bakalářské práce, nebude to nikde jinde využitý. A teda
4 potřebuju se zeptat, jestli souhlasíš s nahráváním toho rozhovoru
5 a s poskytnutím těch údajů?

6 I: Jo souhlasím.

7 V: Dobře. Takže teda asi bysme začaly tím, jak jakoby začaly ty tvoje
8 finanční problémy, z jakýho důvodu, nebo jak to všechno začalo?

9 I: Tak začalo to, když jsem, tak řeknu to slušně, byla jsem mladá
10 a hloupá (mírný smích). Já nevím, bylo mě zhruba kolem dvaceti, byla
11 jsem asi rok nebo dva ve svém prvním zaměstnání a.. v podstatě
12 neměla jsem úplně jako úžasnou výplatu, normální, nebo takovou
13 prostě průměrnou, možná trošku menší než bych si představovala. A..
14 v té době si myslím, že byl hodně velkej boom právě tady těch půjček
15 a všeho, nabízeli to všichni a všude a bylo hrozně jednoduchý se
16 k tomu dostat prostě, takže.. já jsem si třeba chtěla něco koupit,
17 neměla jsem na to peníze, neměla jsem našetřeno a tak jsem využila
18 tady té prostě jednoduché nabídky a vzala jsem si nějakou svoji první
19 půjčku.

Důvod
uzavření
první úvěrové
smlouvy

20 V: Takže se jednalo jakoby spíš o nějaký spotřebitelský úvěry, jakoby
21 na nějaký zboží nebo...

22 I: Jo myslím si, že snad moji úplně první věc na splátky jsem si
23 kupovala tehdy foťák.

první
smlouva

24 V: Jo foťák.

25 I: Jo a tak to bylo ještě takový jako dobrý, že jsem to normálně
26 splácela, byla to nějaká jedna prostě splátka, nějaká prostě třeba
27 pětistovka jo nebylo to nějak extra, takže jsem to třeba půl roku
28 splácela. Jenže pak třeba nastalo to, že jsme se dejme tomu stěhovala
29 od rodičů s přítelem do podnájmu. A to teda znamenalo docela velký
30 výdaje, jednorázový..a já nevím, mě třeba došla výplata, já jsem
31 všechny peníze dala na nějaký..nákup třeba do domácnosti a takhle
32 a teď jsem najednou neměla jako pomalu jako z čeho žít jo, nebo ten

zatím
bez problémů

problém
se splácením